

Co máme dělat?

Podali jsme zde již několikrát informace o rozvíjející se měnové diskusi, ale mnohým čtenářům se to zdá málo. Píší nám, že chtějí od nás více než informaci o tom, co si myslí jiní; že by chtěli vědět, co si myslíme sami. Přiznávám, že jsme trochu váhali. Nejsme v takové příjemné situaci jako žurnalisté politických stran, kteří své mínění obdrží od příslušných instancí ve stavu již hotovém. My si své mínění musíme tvořit sami a to, upřímně řečeno, v takové otázce, v níž nejsme odborníky, dá více práce a shánění a vyžaduje to více času než jít prostě do výkonného výboru strany a tam s úctou vyslechnout, co je pravda. Zpovídali jsme podrobně přívržence měnových experimentů i jejich odpůrce, a bylo nám z toho trochu tak, jak vylíčil svůj stav žák ve „Faustu“, když odcházel z debaty s Mefistem: „Jako kdyby se mi velké kolo točilo v hlavě“. Shledali jsme, že stoupenci různých názorů na měnu si navzájem upírají nejen rozumovou mohutnost, nýbrž i občanské ctnosti. A dospěli jsme k tomu přesvědčení, že kdyby ministerský předseda se chtěl co nejsvědomitěji informovat o této věci a svolal proto k sobě poradu odborníků, docílil by sotva něčeho jiného než pohledu na krutou hádku.

Dospěli jsme však ještě i k některým přesvědčením a vyložíme je zde.

●
Otázka, o kterou se všichni zajímají a která zřejmě začíná působit neklid, zní takto: máme provést novou devalvaci — nebo nemáme? To je jiná otázka než starý už problém, má-li Národní banka liberálnější zacházet se svými prostředky, jež, jak mnozí naši přátelé soudí, mají býti k dispozici spíše hospodářskému životu než Národní bance. Myslím, že otázka nové devalvace vznikla teprve v posledních měsících, a povím své mínění, proč vznikla. Dovedeme-li si dobře vysvětlit, proč se o nové devalvaci začalo mluvit, může v tom býti již také půl odpovědi na otázku, máme-li ji dělat.

O tom, že ceny stoupají a že vzniká drahota, nemusíme nikoho zvláště přesvědčovat. To není otázka vědecká, to je komukoliv dostupná zkušenost ze soukromého života. Zvláště vrstvy, odkázané na pevný plat, dostávají se do situace, kterou vylíčil ruský humorista těmito jistě pozoruhodnými slovy: „a v našem životě každý den vyskytne se nějaká výhodná příležitost: jednou něco si nekoupíš, po druhé něco si odepreš.“ Pan profesor dr. Hodáč psal nebo mluvil nedávno o této postupující drahotě a vykládal ji působením devalvace, která byla loni provedena. V panu dru Hodáčovi jsou dvě duše, o nichž dobře nevím, jak se mohou spolu snášeti: jedna je duše profesora národního hospodářství, druhá duše agitátora národní demokracie. Snad je jejich soužití tím způsobem umožněno, že je mezi nimi smluven turnus, a když jedna duše působí, druhá spí. Nuže, když p. dr. Hodáč pronášel svůj citovaný názor na příčiny drahoty,

byla nepochybně řada na duši agitátorově a duše profesora národního hospodářství spala hlubokým spánkem. Teorie p. dra Hodáče o příčinách drahoty patří do oné spousty nepravdomluvnosti, k níž některé lidi puďi politická činnost. Národní demokracie ráda by ještě dodatečně vyšperkovala svůj loňský odchod z koalice. Někdy jsme na rozpacích, proč politik vlastně mluví nepravdu: kdyby vůdce Národního sjednocení řekl o příčinách růstu drahoty prostou pravdu, prospěl by své opoziční frontě snad ještě více, než když si vymýšlí. Neboť, o tom není sporu, stoupaní cen bylo způsobeno činností vládní koalice. Ale někteří politikové jsou patrně naplněni tak hlubokou nedůvěrou k ceně pravdy, že se jí vyhýbají, i když k tomu ani s jejich stanoviska není rozumné příčiny.

Devalvace byla provedena před půldruhým rokem a nepřinesla žádné drahoty, jak všichni víme, dokud nevznikly některé příčiny jiné; v některých oborech dokonce po devalvaci ceny ještě klesly. Popud k stoupaní cen byl dán teprve letošního léta, když vláda v rámci obilního monopolu nově stanovila ceny obilí — zbytečně vysoko, jak je přesvědčením naprosto zdrcující většiny všech odborníků, kteří náhodou nemají žádné místo u agrární strany.

Proč se tak stalo? Proč agrární strana o zvýšení cen usilovala, to zajisté nemusíme nikomu dlouze vykládat. Postrkuje sice před sebou jakousi teorii o posílení vnitřního trhu, která prý nastane jako následek zvýšené kupní síly zemědělců, ale i kdyby této teorie nebylo, agrární strana by stejně usilovala o zvýšení obilních cen, protože právě tak, jako konsumentu je vloženo do duše vysokých cen se hroziti, producentu je předurčeno si v nich libovati. Rezníci ani se neozdobili žádnou teorií o posílení vnitřního trhu, a přece také chtějí, aby ceny masa byly vysoké. Ceny obilí nebyly zvýšeny proto, že agrární teorie je správná, nýbrž proto, že agrární strana je mocná strana. (Nezávislí kritikové dokonce tvrdí, že zmíněná teorie je veskrze falešná: argumentují, že po zvýšení obilních cen lidé s pevným příjmem se uskrovní buď v nákupu zemědělských výrobků nebo zvolí jinou výhodnou příležitost: uskrovniti se v nákupu výrobků průmyslových. Je-li tato prostá námitka správná — a nebyla dosud vyvrácena — nevznikne zvýšením obilních cen žádné posílení vnitřního trhu, jen se určitá část peněz přestěhuje z jedné kapes do druhé.)

Proč socialisté v koalici zvýšení agrárních cen nezabránili? To je otázka, na kterou lze odpovědět jen výkladem o politické situaci za poslední dva roky. Po Hitlerově nástupu k moci stalo se nebezpečí pro demokracii ve střední Evropě svrchovaně akutním. Socialisté položili si za hlavní svůj úkol — a jsem přesvědčen, že správně — uhasit demokracii. Musili tak činiti se spojencem, který se vyskytl: byli to agrárníci. Nuže, je v povaze agrární strany, že nic nedělá zadarmo. Socialisté musili jí ustupovat v celé řadě otázek hospodářských; zvýšení obilních cen byl zatím

poslední jejich ústup, a sice ústup se značnými následky, poněvadž byl tím dán cílý podnět k zdražování. Budu vždy hájiti socialistické vůdce za to, že si takto počínali v tomto údobí. Životopisec F. L. Riegra praví velmi správně: „Konečně nesmí se zapomínati, že zásluha politikova nezáleží vždy jen v tom, čeho dosáhl a vydobyl, nýbrž — a snad mnohem častěji — ještě v tom, čemu dovedl zabrániti a čemu ubránil, třebaže toho ani širší nezasvěcená veřejnost namnoze nevidí“. Tato slova hodí se k tomu, aby byla věnována socialistickým vůdcům, kteří pro svou činnost v koalici více než kdo jiný byli stíháni podrážděnou, krátkozrakou a nespravedlivou kritikou. Dostává-li se jim málo díky nyní, budoucnost jim poděkuje. Velká nebezpečí byla odvrácena. Politická bitva byla vyhrána dokonce skvěle, jak musíme říci: 1. demokracie v tomto státě byla udržena, ačkoliv záplava fašistické ideologie v Evropě i u nás byla hrozivá; 2. socialisté udrželi se ve vládě, ačkoliv světem šla móda je z vlády vypudit a zahnat do podzemí; 3. volby byly rozhodným způsobem vyhrány pro strany, hlásící se ke klidnému vývoji. Není to málo zásluh. Nelze ovšem popírat, že často musilo za to býti agrárikům zapláceno takovými ústupky, které neobstojí před objektivní hospodářskou úvahou.

Zvýšení obilních cen, jak jsme řekli, bylo jedním z takových ústupků. Drahota, která z toho vzniká, činí socialisty nervosními. Dostali se do špatné situace, protože tlak lidových mas na ně se přirozeně zvyšuje. Mají nyní před sebou nepochybně dvě cesty: buď se pustit do hospodářského zápasu s agráriky, zamezovat dalšímu zvyšování cen, ba i docílit snížení některých, nebo hledat nějaký jiný, pokud možno zázračný prostředek, který by to, co se stalo, nějak odčinil, nějakou okliku, nějaký únik ze stvořené situace. Obávám se, že tíseň této situace to zejména byla, která v hlavách některých socialistů dala vzkličiti myšlenku na novou devalvaci. Ut aliquid fecisse videatur. Je-li tomu tak, pak, myslím, jsme na otázku po druhé devalvací povinni odpověděti: nikoliv.

Uvedeme hlavní důvody, které podle našeho mínění mluví proti nové devalvací v nynějším okamžiku:

1. Měnou nikdy nemá býti hýbáno z důvodů politických; co na nynějším usilování o novou devalvací vzniká z příčin politické tísně, nemá býti rozhodující; uznáme jen hospodářské důvody pro valutní reformu; čím více klidu ve financích, tím lépe pro výrobu a tím také pro nás pro všechny;

2. jsou lidé, kteří téměř mysticky věří v blahodárné účinky devalvace, ačkoliv, jak jsme viděli právě při devalvací poslední, i její příznivé působení je v dnešních poměrech značně omezeno; žádné měnové opatření nepomůže nám zvýšit dovoz do států, které se — tak jako my — cizímu dovozu zásadně uzavírají; světový obchod nyní je tak rozhárán, že takových zemí jest většina; s devalvací jako bez ní zůstane před těmito zavřenými branami;

3. pokud se týká států s volným dovozem, které jsou téměř tak vzácné jako bílé vrány, nebylo dosud řádně dokázáno, že v takových státech máme obtížnou konkurenci pro vysokou cenu svých výrobků; možná, že působí i příčiny jiné, které nemůžeme odstraniti snížením zlatého obsahu naší koruny; před loňskou devalvací bylo naopak zcela řádně vysvětle-

no, že se pohybujeme svými cenami nad světovou úrovní;

4. loňská devalvace byla prováděna v době světového poklesu cen, letos by spadla do údobí obecného stoupání cen; jaké to nebezpečí, že by čekající a mnohými lidmi ochotně působená a podporovaná dražota dostala devalvací vítaný popud! a jak nesnadno by pak bylo lze čeliti uvolněné lavině zvyšování cen;

5. v inflačním pohybu, který by snadno mohl býti následkem devalvace nedosti pevně ovládané, objevil by se železný zákon všech inflací, co jich kdy bylo: mzdy stoupají pomaleji než ceny; pak bychom měli před sebou truchlivé údobí bouřlivých sociálních zápasů;

6. kdo novou devalvací nechce provádět, víme; víme také, kdo by ji chtěl provádět; jsme si jisti, že najdeme muže, kteří by byli schopni udržet rozdíl mezi devalvací a inflací?

7. devalvační fronta, která se tvoří, má, pokud pozorujeme, mezi sebou málo finančních odborníků; byla by převážně dílem politiků, kteří usuzují citem, přibližně, nebo kteří věří v mystiku činu; nemůžeme přehlédnouti nebezpečí omylů, jež se za tím skrývá;

8. nová devalvační fronta měla by proti sobě všechny finanční kapitál; i když jej nemilujeme, víme, jak je těžko proti němu vládnout ve věcech finančních; dovede zmařit devalvační fronta jeho sabotáž? Při minulé devalvací stála alespoň část finančního i průmyslového kapitálu za Englišem, který ji prováděl; je však již známo, že i Engliš i Trapl se staví proti devalvací nové; měla by tedy proti sobě podmínky politiky daleko nepříznivější než loňská; bylo snadno veřejnosti vyložit, že národní demokracie odchází do opozice ne pro devalvací, nýbrž proto, aby bezuzdněji mohla ve volbách agitovat; nebude možno nic takového vyložit ani o Englišově ani o Traplově odchodu; s jejich ústupem před politiky nastala by větší ztráta důvěry k finanční politice státu, než si můžeme přát a než snad můžeme riskovati; dr. Engliš, ať se na jeho jednotlivé názory díváme jakkoliv, přece představuje značný kapitál důvěry, který byl i při loňské devalvací hozen na váhu; devalvací ani žádné jiné hospodářské opatření sotva mohou prováděti pouzí politikové proti odporu velké většiny hospodářských a odborných činitelů;

9. provést devalvací — to není toliko technicky měnový, nýbrž také psychologický problém; to znamená, že je to problém důvěry veřejného mínění; po této stránce je kampaň téměř zcela nepřipravena, veřejné mínění je nezískáno, poněvadž mu ještě téměř nic nebylo srozumitelně vysvětleno; za dnešního stavu nemělo by devalvací za svou věc (pro nedostatek výkladu není schopno pochopiti v ní svůj prospěch), nýbrž mělo by ji za něco, co jiní rozhodují nad jeho hlavou; jsme teprve na počátku nezbytných výkladů o měnových otázkách; ani prospěch, který by snad z devalvace mohl míti export, nebyl dosud řádně vyložen, aby se to veřejnému mínění vštípilo do paměti;

10. samotným měnovým opatřením ničemu neunikneme; devalvace měla by oživující smysl pro naše hospodářství jen tenkrát, kdyby byla toliko součástí celého hospodářského plánu, směřujícího k změně naší obchodní politiky a k ulehčení našeho exportu; věří se, že za našich politických poměrů podaří se prosaditi takový plán v celku? To bylo už chybou loňské devalvace, že byla provedena sama o sobě,

bez podpory ostatních možných hospodářských opatření; devalvaci vždy je množno snáze prosaditi než to ostatní, stejně potřebné; avšak manipulovati jen s měnou a nic více — to je jako bombardování, po němž nenásleduje útok pěchoty; jen půl díla by bylo vykonáno, na druhou polovinu by asi nebylo politických sil.

Pro ulehčení chápání rozdělme si náš veřejný život na dvě etapy: etapa minulá, která byla ovládána hlavně starostmi politickými a strachem o demokracii, je, myslím, skončena. Socialističtí vůdcové zasluhují za svou činnost v ní rozhršení i uznání, i když musili někdy do krajnosti ustupovat agrárikům. Byla to cena, jež musila býti zaplácena. Nyní patrně nastává etapa druhá; údobí boje o konkrétní hospodářské otázky. Tu není vyhnutí: tu se musí zemědělské a ostatní vrstvy srazit — doufejme, že toliko v normálním koaličním zápase. Agrární politika zvyšování cen musí nepochybně býti zaražena. Příležitostí bude na podzim několik, hlavní z nich je připravovaný zákon o živočišném monopolu. Tomuto problému se musí socialisté otevřeně dívat do očí. Nelze mu uniknout trikem devalvace.

Pokud, jak se zdá, u některých socialistů devalvační myšlenky vznikaly hlavně z toho důvodu, aby byly zahlazeny nebo zatajeny trapné účinky zvýšení obilních cen, musíme devalvaci zamítnouti. To je ovšem jen konkrétní odpověď na konkrétní problém. Větší otázka naší příslušnosti k zemím zlatého bloku tím není nijak řešena. Tento problém zůstává otevřen, i když se nyní rozhodneme proti devalvaci. Hospodářské osudy zemí se zlatou měnou nejsou tak povzbuzující na pohled, abychom společenství s nimi pokládali za dogma.

F. Peroutka.

poznámky

Společnost národů proti fašismu

Světový fašismus prožívá těžké chvíle. Máme dokonce domněnku, že fašismus byl postižen vážnou krizí, podobnou, jakou sám vytýká demokracii, alespoň pokud jde o jeho snahy v mezinárodní politice. Itálie, země klasického fašismu, snad dokázala doma, že pomocí nových doktrin lze dosáhnout rychleji toho, čeho by jinak dosáhla sice pomaleji, avšak bez obětí, demokratickými prostředky. Nicméně každému je jasno, že Itálie za 15 let fašistického režimu nezaznamenala v zahraniční politice nejmenšího úspěchu. I ten nejnovější pokus o italsko-francouzské konstruktivní přátelství nebyl dosti hluboký a je nyní na nejlepší cestě k ztroskotání. Nejmohutnější podnik italského fašismu, napoleonská výprava do Afriky, visí tyto dny na nitce a rozhodně ani Mussolinimu nepřipadá, že Itálie bude brzy vládnout v Addis Abebě. Postačilo 10 dní ženevského vyjednávání, aby se celý svět odvrátil od fašistických metod v mezinárodní politice, odsoudil je po zásluze a chválil starou milou demokracii.

Málokdo se nadál, že v Ženevě nastane při řešení habešsko-italského konfliktu tak zvláštní obrát. A nejméně se nadál Mussolini, že zpuchřelá Společnost národů ukáže zuby, ostré zuby sankcí. I my, ženevští optimisté, jsme dokonale překvapeni náhlým vývojem událostí a s napětím čekáme, zda Společnost národů neztroťuje a zda skutečně pevně udrží to, čemu se říká autorita a prestiž ženevské mírové instituce. Společnost národů se za několik dní stala všemocnou a je s to po prvé za své existence uplatnit všechny články paktu, aby ubránila nezávislost členského státu a obecný mír. K této zajímavé okolnosti se ovšem poji několik nepříjemných fakt, na příklad to, že v boji proti jednomu imperialismu Společnost národů byla nucena opřít se o druhý imperialismus, to jest

v odporu proti italské dobytčivosti použila síly a moci nasyčené Anglie. Snad bychom za jiných okolností neuznávali tuto cestu Společnosti národů za správnou, avšak doba ji ospravedlňuje. Postavit proti velmoci velmoc je dnes základem mezinárodní politické rovnováhy a kdyby Společnost národů dovedla dokázat alespoň toto, často by splnila svůj úkol. Ostatně taková metoda vyplývá z přirozeného vývoje moderních politických a diplomatických prostředků. Jsme nuceni schvalovat, že za dnešních poměrů demokracie jest nucena snížit se v boji proti fašismům všeho druhu i k takovým prostředkům, jakými se denně ohání Hitler nebo Mussolini. Tudíž i Společnost národů, ohrožena fašismem, jest okolnostmi nucena použít kromě vlastní autority i menšího zla proti většímu. Účel v daném případě s lehkým srdcem posvětí prostředky, zejména když nejen Společnost národů, avšak i demokraticky cítící členské státy musí dnes napnout všechny síly, aby zlomily odpor chorbých hnutí v politice a urychlily návrat k normálnímu politickému životu národnímu i mezinárodnímu.

Rada Společnosti národů podle okamžitého názoru nechápajících pozorovatelů zprvu nevykonala svou povinnost vůči Habeši. Dvakrát odložila řešení podstaty habešsko-italského konfliktu a dvakrát se omezila na resoluce, jež měly získat čas. Ve skutečnosti rada mírně ustoupila, aby mohla v září lépe skočit. Dvakrát udržela Habeš na uzdě a Mussoliniho v domnění, že dostane nové kolonie po dobrém. Dvakrát se ukázala být slabým orgánem oné Společnosti národů, které lze vytykat neschopnost v řešení vážných politických problémů. Teprve po třetí rada Společnosti národů narovнала páteř a suše oznámila, že římskými metodami to nepůjde. Bez křiku a bez víření bubnů, dokonce bez hrozeb rada oznámila římské vládě, že 53 států nedovolí dnes to, co bylo kdysi dovoleno Anglii nebo Francii. A kdo sledoval vývoj politických porad a prací na shromáždění Společnosti národů, nabyt přesvědčení, že tentokrát Společnost snad po prvé neztroťuje.

Tento ženevský zázrak má ovšem své realistické a přirozené pozadí. Předně rada, jindy argán tajné diplomacie, se náhle stala vážným sborem soudců, kteří varují notorického delinkventa. Rada nedbala vysokého rodu obžalovaného a nedbala ani hrozeb, že ztratí půdu pod nohama, že až vynesou rozsudek, nebude již Společnosti národů. Kromě toho již první den letošního zasedání shromáždění Společnosti národů se ukázal blahodárný vliv tohoto světového parlamentu, kde každý ministrský předseda a ministr zahraničních věcí je nucen mluvit jako doma v parlamentě s plnou odpovědností za každé pronesené slovo. Řeči státníků v Ženevě tentokrát sledovali voličové jednotlivých států. I tak každého překvapilo, že obecná rozprava ve shromáždění přinesla světové vyznání víry v ženevský pakt a v uplatňování všech zásad mezinárodní demokracie. Ukázala se i výhoda okolnosti, že ve Společnosti národů není Německo, poněvadž tím chyběla jediná možná opora, v níž by byl Mussolini hledal nejen spásu, avšak i možnost rozvrátit jednotnou frontu demokraticky smýšlejících národů.

Zápas o Habeš a o nový řád v mezinárodní politice není dosud skončen. Není vůbec jisto, jakých argumentů nyní Mussolini použije a jak na ně odpoví Anglie, Francie a Společnost národů. Jisté však jest to, co nás zatím zajímá na celé věci nejvíce: Společnost národů se včasným podchyčením anglických zájmů a ještě včasnějším rozbitím Lavalovy nebezpečné politiky přímé i nepřímé podpory Itálie podařilo sjednotit téměř všechny členské státy a zorganizovat světovou manifestaci proti fašismu. Žádné, ani druhé, ani třetí internacionále by se nikdy nepodařilo tento tah, který je patrně historickým obrátem ve vývoji politických doktrin právě tak jako obrátem ve vývoji samé Společnosti národů, jež nyní konečně nalézá svou raison d'être a splňuje svůj úkol. Společnost národů sice „riskuje“, že se stane protifašistickou ligou, avšak nabyvá sebevědomí.

Tenax (Ženeva).

Po skončení vojenských manévřů

Letošní cvičení československé branné moci měla neobyčejný význam politický a byla proto s mimořádným zájmem sledována. Jsme ovšem pacifisty a učinili jsme doma i v cizině vždy, co na nás bylo, pro myšlenku míru a odzbrojení. Speciálně Československá republika má k ideám humanity a pacifismu vřelý poměr, který přišel jak ze srdce, tak i z rozumového poznání. Naše republika nemůže novým válečným konfliktem, nechť se ho již účastní či nikoliv, nic získat, a představitel republiky i československého národa řekli již několikrát na různé adresy nahlas evropské veřejnosti, že něčeho cizího si nezádáme. Správně však doplnili toto prohlášení vždy tím, že ze svého nic nedáme, že se v případě potřeby budeme

bránit i železem. S tím musí také souhlasit každý pacifista, který se dívá na vývoj evropských poměrů s otevřenými očima a který pochopil, co pro náš národ znamená samostatný stát. V obrané demokratické republicky jsme všichni zajedno až do krajnosti — i té, pro kterou Němci za světové války dali na své kanony napsat „ultima ratio“. Dokud jsme měli za souseda Německo s republikánskou ústavou, měli jsme příčiny doufat, že evropské problémy a obtíže budou rozřešeny v dobrém. Jakmile však v Německu nastoupil režim, jehož názory jsme poznali z Hitlerovy knihy „Mein Kampf“ a z dvouletého praktického sledování činnosti pánů „Třetí říše“, musili jsme věnovat této armádě republiky zvýšenou pozornost. I v tom jsme jistě všichni od levice až po pravici zajedno, že nesmíme váhat před rozumnými obětmi pro co nejdokonalejší vystrojení armády a že musíme podporovat to, co u nás nazýváno „duch brannosti národa“.

Nuže, závěrečná cvičení naší branné moci na Slovensku, ve východním cípu republiky a v severních Čechách, z nichž některá jsme měli příležitost zblízka pozorovat jak mezi veliteli, tak mezi prostými vojáky, potvrzují, že s naší armádou můžeme být i celku spokojeni, že ovšem musíme, seč finanční síly státu postačí, přispět ještě k jejímu zdokonalení. To platí nejenom o věcné výstroji armády, nýbrž také o platech poddůstojníků a důstojníků, jejichž těžkou a namáhavou práci jsme viděli.

Náš poměr k armádě je diktován státním zájmem, potřebou republiky, a na armádu se díváme právě jako na zbraň demokratické republiky pro krajní případy. Tato zbraň musí tedy být ve všech směrech v pořádku, i s hlediska politického. Naši prostí vojáci jsou povětšinou dělníci, řemeslníci, drobní živnostníci, zemědělci, inteligence, převážná většina z nich patří do socialistického tábora. Na jejich oddanosti, odhodlanosti k obětem a k práci spočívá síla armády. Naši důstojníci téměř všichni pocházejí rovněž z drobných nezamožných rodin. Není mezi nimi šlechticů, není takřka mezi nimi zámožných lidí. Všichni příslušníci naší armády vyšli tedy z těžce pracujícího lidu a celou svou práci i svým založením do něho stále patří. To znamená, že naše armáda je armádou demokratickou. I v tom je skryta velká síla, a musíme se také z tohoto důvodu snažit, aby armáda vždy zůstala demokratickou zbraní demokratické republiky.

Přičin tedy dost, abychom vše, co se děje kolem armády i uvnitř ní, sledovali se zvýšenou pozorností a neobávali se vytknout cokoli, co podle našeho mínění není v pořádku. Nikoli pro výtku samu, nýbrž pro zjednání nápravy. Chtěli bychom se dnes dotknout několika zjevů, jež souvisí úzce se změnou na křesle ministra Národní obrany. Nový ministr Národní obrany, agrární poslanec Machník, švagr předsedy agrární strany posl. Berana, je muž v nejlepších letech, energický a fyzicky zdatný, který zřejmě s požitkem vychutnává všechny příjemnosti, jež skýtá úřad šéfa ministerstva i celé armády. To je v pořádku a je dobře, když ministr vykonává svou funkci s chutí. Jsou však určité meze, na něž ministr musí dát sám pozor, a nedá-li, musí za něho dát pozor jiní.

Několik drobných příhod pro ilustraci.

Před nedávnem oznámil ústřední deník agrární strany „Venkov“, že velitel jezdeckého pluku v Klatovech pojedě na studijní cestu do Sovětského Ruska. Dodal, že až se vrátí, bude jmenován generálem. Dnes je tento důstojník plukovníkem. Ani nás nenapadá, abychom se tohoto muže dotýkali, nejde nám také nikterak o něho. Jde tu však o několik jiných věcí. Je nám známo, že jmenování úředníků vyšších hodnostních tříd je v rukou prezidenta republiky. Jmenovací návrh připraví ministerstvo, jemuž podléhá úředník, který má být jmenován a předloží tento návrh ministerské radě. Když ho ministerská rada schválí, předloží ho dále — stále ještě ve formě návrhu — prezidentu republiky. Podepíše-li prezident republiky jmenovací dekret, je dotčený úředník povýšen nebo jmenován na navrhované místo. Nuže, stává se málokdy, že prezident republiky nepodepíše návrh ministerské rady, takže byl-li seznam návrhů na jmenování úředníků schválen ministerskou radou, lze pokládat neformálně věc za vyřízenou. Tu a tam se stalo, že některý žurnalista se dověděl o důležitějších jmenování některého významného úředníka a zjistil, že věc byla již schválena ministerskou radou. Uveřejnil-li tuto zprávu, býval zpravidla pokárán důvěrnou cestou, protože dekret dosud nebyl podepsán prezidentem republiky, jemuž toto jmenování podle ústavy nebo jiných zákonů přísluší a nebylo tedy jmenování ještě perfektní. To je jistě v pořádku. U armády je ovšem citlivost mezi důstojníky na tyto věci daleko větší. Jak asi na ně působila zpráva „Venkova“ o jmenování plu-

kovníka, který dosud ještě ani svou cestu nenastoupil, zprávu tedy o ní nepodal a nemohl prokázat, jak se osvědčí v tomto speciálním případě? Další detaily vyvolaly jistě také nedobry dojem: pan ministr Národní obrany Machník je z Klatov a je osobním přítelem zmíněného důstojníka. Vzpomeňme, jaké zlo způsobilo ve Francii před válkou jedovaté slovo o „republice kamarádů“.

Druhý případ:

Je dosti známo, že zesnulý předseda agrární strany Švehla přispěl před patnácti lety k založení tak zv. „Selské jízdy“ v době komunistických pučů, kdy hrozilo snad nebezpečí i vesnicím u nás. Práví se nám, že těmto Selským jízdám, jejichž organizace jsou i v malých městečkách a vesnicích — je to ve skutečnosti obyčejný spolek — nejenom půjčuje velitelství některých posádek armádní koně, nýbrž i důstojníky k výcviku členů tohoto spolku. A dokonce i některé zbraně. Mezi zasvěcení proskakují nyní zprávy, že má být vedle této Selské jízdy založena také „Selská pěchota“. Tam by ovšem přišli chudí zemědělci, kteří nemohou si opatřit koně. A také se mluví o tom, že tato „Selská pěchota“ bude cvičena ve zbraní. Jedním z vedoucích funkcionářů „Selské jízdy“ je — pan ministr Národní obrany Machník. Plzeňská sociálně-demokratická „Nová doba“ nedávno s úžasem zaznamenala, že bohatší sedláci, kteří jsou členy „Selské jízdy“ a ovšem organizovanými agrárníky, dokonce předávají místních organizací agrární strany, vypravují si v hospodách při pivu o armádních věcech. Jsou tak podrobně informováni o důvěrnostech, že náhodní posluchači jsou přímo konsternováni . . .

Prosíme čtenáře, aby nám prominul, že užíváme těchto tří teček. Jsou tam namísto komentáře. Pan ministr Machník patří totiž nyní vedle p. ministra Najmana, který vždy byl neobyčejně citlivý a rád volával na tisk censors, mezi nejnedotýkávejší čs. ministry.

Další případ:

Při závěru cvičení v severozápadních Čechách konala se v Žatci vojenská přehlídka, na níž byl pozván také náměstek předsedy vlády, který tam zastupoval vládu republiky. Jak se stalo, že prezidenta republiky zastupoval pan ministr Národní obrany, nikoliv úřadující šéf vlády, není dosud vysvětleno. Avšak bylo pravidlem, že šéf vlády zastupoval prezidenta republiky tam, kam prezident sám nemohl se dostavit. Při těchto manévrech byl volen jiný postup. Ostatně loni při manévrech na Sázkavsku byli všichni členové vlády rovněž osobně dotčeni, protože všechen zájem velitelů armády se soustředil jen na předsedu vlády a ministra Národní obrany. Žatecký případ byl však markantnější tím, že pan ministr Národní obrany při přehlídce defilující armády — defilé trvalo půl druhé hodiny a přihlíželo mu kromě vysokých důstojníků a civilních hodnostářů, seskupených ve zvláštní čtverhrany, na žateckém náměstí velké množství obyvatelstva — nesestoupil ani s koně. Úřadující šéf vlády stál vedle na zemi, nebylo učiněno žádné opatření, aby defilujícímu vojsku byla zřejma jeho hodnost. Nejde o osoby, jde o věc. Při tom několik skupin obecnostva čas od času povolávalo: „Ať žije ministr Národní obrany Machník!“ Ani agrární strana nemá podle dohledu z této demonstrace žádnou zvláštní radost. Jak zřejmo, chybí tu při nejmenším přesný ceremoniel, když ne něco jiného.

To jsou snad všechno maličkosti, v armádě však daleko důležitější, než v občanském životě. Rozumí se, že na různé řeči s těmito příhodami spojené se díváme s úsměvem, jsouce přesvědčení, že jak ministr Národní obrany, tak i příslušní činitelé neopominou učinit vše, aby byla zjednána náprava a pořádek. Chtěli bychom jenom připomenout, že ve státech, kde se začala jedna skupina obyvatelstva ozbrojovat, ozbrojovala se i druhá. Nabití pušky jednoho dne spustily a nakonec panoval prostřednictvím nějakého demagoga nad sedláky a nad dělníky bič majitelů nahromaděného bankovního a průmyslového kapitálu. Kde se do věci zapletla armáda, byl výsledek ten, že armáda byla na léta zkažena (jako v Řecku) a stát rozvrácen.

Jsou věci, jež vyžadují úzkostlivě stálé péče a odstraňování sebemenších závad ihned v počátku. Mezi ně patří armáda a vše, co k ní náleží.

Cis.

Proč se státní zaměstnanci radikalizují

Odborové organizace železničářů, ať jsou politické nebo nadstranické, jsou nejpevnějšími a nejukázněnějšími organizacemi mezi státními zaměstnanci vůbec. V odborovém hnutí veřejných zaměstnanců je to skála skoro stejně tvrdá jako typografové mezi organizacemi zaměstnanců soukromých. Tedy tito železničářští zaměstnanci si svolali schůzi proti drahotě a zúčastnili

Odpovednosť

se jí fečníci a členové z organizací politických, stranických i z organizací nadstranických. Projevy odborových pracovníků byly radikální, až velmi radikální, řeči parlamentních zástupců byly krotší a rozpacitě. Nejradiálněji tu bylo, obecně stvo, ti drobní zřízení, úřednickové a úředníci, strojvůdci a průvodčí, dělníci a dílnští a jak se všechny ty kategorie jmenují. Z toho, na co účastníci schůze tleskali a z toho, co na řečníky vykřikovali a čím jejich slova doplňovali či zostřovali, bylo vidět, že tato modrá armáda ztrácí už nervy. Rozčilení z dlouholeté únavy, křivd a odříkání, mohla by znít diagnóza. Diagnóza tím povážlivější, že právě tyto organizace byly vždy velmi ukázněné, poslušné a klidné svou vnitřní silou.

Nejsou to asi jen železničáři, kteří jsou roztrpčení a jimž ubývá sil ovládati se k dalším obětem a odříkání. Není pochyby, že státní zaměstnanectvo jako celek se radikalizuje a dvojnásob není pochyby o tom, že je to na škodu státu. Proč ztrácí přelivost, není třeba ani široce vykládat. U většiny kategorií státních a veřejných zaměstnanců znamenají srážky z platů životní míru sníženou pod představu o lidské důstojnosti, ba skutečnou bídu. Zaměstnanci by tedy právem čekali, že vláda, která s tak lehkou rukou sáhla na jejich platy, bude jim hledět na jiné straně přilepšit, vynahradiť a když nic víc, tedy aspoň řídit se spravedlností zaručenou zákonem. Místo toho však vidíme, že už několik let jsou zaměstnanecké věci poslední na pořadu vládních prací, že se odkládají z jara do podzimu a z podzimu znovu na jaro; že se nedodrží vůči zaměstnancům platné zákony, protože vláda nemá pro státního zaměstnance kdy. Toto ponižující a urážející vědomí roztrpčuje státní zaměstnance. To je radikalizuje, že se na příklad celé letošní jaro jednalo o zemědělských věcech, ale věci sociální a především státně zaměstnanecké se nechaly ležet. Už kolikátý rok jsme byli svědky toho, že p o l o e t n í p o v y š o v á n í státních zaměstnanců k 1. červenci a k 1. lednu p ř i c h á z í o p o z d ě n ě, protože vláda je odkládá z týdne na týden a z měsíce na měsíc. V těchto dnech teprve dostávají státní zaměstnanci dekrety a doplatky z povýšení, jež bylo provedeno opožděně k 1. červenci, a byl to jen ministr financí a jeho ostrý protest, který státní zaměstnance zachránil. Nebýt jeho, byla by se vláda rozejela na prázdniny a nechala jarní povyšování až na podzim. Také resystemisace se neprovádí, jak ji předepsal zákon, každý třetí rok. Letos vláda nechala ležet přes třicet resystemisacních návrhů, jež měly být provedeny k 1. červenci, že prý je projedná až na podzim. Jako by se nevědělo, že na podzim musí vláda připravit rozpočet, že se jí nahromadí přes prázdniny spousta problémů politických, a že letos k nim má navíc drahotu. Nešlo tu jen o resystemisaci, ale o to, že vláda odložila také j m e n o v á n í a p o v y š o v á n í v těch úřadech, v nichž odložila resystemisaci.

Takových věcí, proč jsou státní zaměstnanci roztrpčení a proč se radikalizují politicky i mravně, dalo by se vypočítat množství. Každá kategorie má k tomu ještě své bolesti speciální. Leží to všechno však v nepatrných příčinách osobních, které by bylo možno odstranit obrátem ruky — kdyby se z nich nebyl stal systém. Vláda má totiž tak zvaný personální komitét, jehož členy jsou ministři všech stran a jehož úkolem je připravit politicky všechny státně zaměstnanecké otázky pro ministerskou radu. Bohužel se z obsazování každého místa uklizecky v ministerstvu stalo politikum, a tak členy tohoto ministerského komitétu jsou sami politikové, nikoliv ministři odborníci a z tak zvaných nepolitických, tichých resortů. Takový předseda personálního komitétu při nejlepší vůli nemá kdy personální věci ve vládě popohánět a komitét pravidelně svolávat, protože je zároveň členem komitétu politického, hospodářského, členem nejvyšší rady obrany státu a báhvičeho ještě. To jsou ovšem ve vládě poradní sbory takové důležitosti a takové agendy, že zasedají v sezoně téměř celý den, a poněvadž většina členů komitétu personálního jsou členy také těchto komitétů tak říkáje první třídy, nemají kdy sejít se a porokovati o personálních věcech, neprávem vládou podceňovaných. (Prítom jsou ovšem ministři, kteří nejsou ani členy komitétu politického, hospodářského, ani v obraně státu, ale také nejsou ani členy komitétu personálního.)

V nedostatečné organizaci práce je příčina této roztrpčenosti víc než v tom, že všechna jmenování a povyšování byla zpolitizována. Státní zaměstnanci mají právem dojem, že na všechno jiné je času dost, jenom na jejich hmotné věci nikoliv. Nebezpečí, které veřejné správě i státu hrozí z nespokojenosti státních zaměstnanců, je věru větší, než aby bylo způsobováno z největší míry tím, že si členové vlády nedovedou rozdělit práci.

Dr. Veverka.

Záhy po společném projevu socialistických stran přinesl „Venkov“ v úvodníku kázání o odpovědnosti, v němž snažil se vyloužit socialistickým stranám, že není správné, když strany, které sedí ve vládě, svolávají schůzi, kde svým příslušníkům chtějí vyloužit, co je potřebí dělat. Rozumní lidé jistě by musili býti proti politice stran, které na veřejných schůzích by potíraly to, s čím jejich ministři ve vládě vyslovili souhlas. Ale společné projevy socialistických stran nejsou projevy tohoto druhu. Nejsou to projevy stran, které by utíkaly od toho, co dělají ve vládě. Jsou to projevy stran, které dělají vůči svým voličům a příslušníkům to, čím jsou jim povinny: informují je o situaci.

Ale záhy po té, co „Venkov“ přinesl kázáníčko o politické odpovědnosti, pustil se sám do rozhlasu. Jest známo, že vliv republikánské strany v rozhlase a v jeho okolí jest natolik silný, aby se v něm nedělo něco, s čím by republikánská strana nesouhlasila. To jest známo. Jest pravda: v této věci nešlo ani tak o rozhlas, jako spíše o ministra Beneše. Ale ministr Beneš sedí ve vládě, kde sedí i zástupci republikánské strany. Jest možné, že v republikánské straně jsou lidé, kterým se líbilo a líbí, jak „Polední list“ p. Stříbrného pokoušel se vylíčit Beneše jako neštěstí národa. To si konec konců může dovoliti „Polední list“, ale míří-li se ve „Venkově“ přes rozhlas na ministra Beneše, pak nelze učinit nic jiného, než doporučiti „Venkovu“, aby si přečetl svoje kázáníčko o politické odpovědnosti. Jest konečně možné, že v republikánské straně jsou lidé, kteří se nemají rádi a kterým působí potěšení házet si klacky pod nohy, a vyřizovat si dalekou oklikou svoje spory. Jest vedlejší, prospívá-li republikánské straně, vyřizuje-li si svoje vnitřní spory před veřejností. Hlavní jest, že k uklidnění politickému nepřispěje, když nejsilnější vládní strana, hovoříc o politické odpovědnosti, projevuje ztelné známky nervosity.

V. G.

Jak se stal Fencik podkarpatoruským politikem

Čím dále na východ, tím více romantiky. Nejen příroda se tak mění, ale také lidská duše. Slovensko je romantičtější než Čechy. Lidé taky. Podkarpatská Rus je romantičtější než Slovensko. Lidé taky. A v této nejromantičtější části našeho státu je nejromantičtější také politika.

Při volbách roku 1935 vrostl na Podkarpatské Rusi nový politický vůdce. Je to Štěpán Andrejevič Fencik, profesor, doktor teologie a filosofie. Pochází z obce Velké Lúčky, narodil se roku 1892. Strýc jeho byl známý nacionální básník Eugen Fencik. Štěpán Andrejevič studoval bohosloví v Budapešti, filosofii ve Vídni, kde také byl promován na doktora teologie a filosofie.

Fencik je fysicky silná postava. Mluví se také o tom, že je to nutno pro podkarpatoruského politika. Kurtyak byl také silné postavy. Jen fysicky zdatní prý mohou zdolávat namáhavou agitační práci po dalekých vesnicích. — Fencik se nezabýval vždycky politikou. Věnoval se kulturní práci. Hlásil se k agrární straně, ale také k národním socialistům. Kulturně pracoval pro ruský směr. Byl generálním tajemníkem podkarpatoruského kulturního spolku Duchnoviče, a zde se trvale udržuje povědomí o příslušnosti k ruskému národu. Když zemřel Petr Gebej, velice oblíbený člověk na Podkarpatské Rusi, člověk ruského směru, vynořila se otázka nového biskupa. Mezi kandidáty na biskupský stolec objevilo se i jméno Fencikovo. Tehdy počal Fencik vystupovat politicky. Měl své příznivce v politických stranách a mezi politiky. Šance na biskupství měl dosti dobré. Nejvíce mu překážely katolické kruhy, které nesouhlasily s jeho soukromým životem. Biskupem byl jmenován tedy Stojka. Gebej, Stojkův předchůdce, pracoval v duchu ruského směru. Stojka od tohoto směru odbočil a víc tangoval směr ukrajinský. Fencik se pak úplně oddal ruskému směru. To byla záminka boje na poli církevním. V té době připravovala se reforma učitelského a bohosloveckého dorostu. Dosud vedl výchovu tohoto dorostu Vološin v duchu ukrajinském. Bývalý biskup Gebej připravoval změnu této výchovy. Různé okolnosti zabránily Stojkovu pokračovat na tomto poli podle plánů svého předchůdce a upustil proto od reformy této výchovy. Fencik vykládal si tento postup biskupův jako fedrování ukrajinismu a proto tím více vystupoval na obranu ruskosti proti ukrajinismu. Boj, v podstatě čistě osobní, našel si takto příkrov směru, a Fencik šel a hlásal lidu víru v ruskost a spásu. Fencik objevil národní útisk. I na bídě je vinen jazykový neřád. Chceme autonomii a suverenitu ruského národa. Hesla se množila, až jich bylo tolik, že stačila na politickou řeč. I vystoupil Fencik na řečnickou tribunu.

Fencik založil časopis „Potkarpatoruskij Golos“, když se ještě neexponoval politicky. Časopis byl státotvorný. Byly v něm zastoupeny všechny směry. Psali do něho exponenti všech směrů a všech politických stran. Fencik figuroval jen jako vydavatel. Byl generálním tajemníkem spolku Duchovníci a v této funkci častokrát pocítil, jak se politické strany ucházejí o jeho přízeň. Byl zde zájem o funkcionáře celonárodního spolku. Fencik si tento zájem vyložil ve svůj prospěch. Nalezl v sobě politika. Taktizoval a klepal na všech stranách, aby se doptal, kde kyne největší osobní kariéra a kde se to dá přisít na ruský směr. Jeho hra byla včas poznána, a to hnalo Fencika stále více do neznáma. Fencikovi stačil mandát v kterékoli straně. Ale ani agráři, ani národní socialisté nechtěli. Nebylo jiné cesty pro Fencika než k Stříbrnému. Tato cesta je určena osudovostí všem lidem, kteří padnou v politice dřív, než opravdu začnou. Tak byla určena i Fencikovi. Ke komunistům jako kněz Fencik nemohl.

Dnes je tedy Fencik poslancem v klubu národního sjednocení. Dostal se na toto místo přispěním mládeže. Mnozí z mládeže nejsou spokojeni se Stojkou. To je zavedlo k Fencikovi.

Když Fencik založil časopis „Podkarpatoruskij Golos“, těšil se přízni bývalého guvernéra Beskyda. Získal tu i značné dotace. Po smrti Beskydové přestaly podpory. Kdo financoval pak Fencikův list těžko rozhodnout. Užhorodský polský konsul přispíval do časopisu a bylo proto podezření, že Fencika podporují Poláci. Tím více bylo podezření, čím více se list odklonoval od své původní linie a projevoval zájem o Poláky. Proti ukrajinismu šlo se za ruskost cestou polskosti. Na podzim roku 1934 odjel Fencik do Ameriky. Šel pro peníze. Podkarpatoruská veřejnost se důrazně ohradila proti tomu, aby ji Fencik zastupoval v Americe. V Americe Fencik získal finance. Bylo však stále otázkou, jestli to nejsou peníze polské nebo maďarské a jestli Amerika nebyla jen pláštíkem. Přivezl si sto tisíc Kč na podporu nemajetných studentů. Když se vrátil z Ameriky, byl v republice zatčen. Bylo to těsně před volbami, a to dalo Fencikovi hodně popularity. Podkarpatoruská vesnice málo věděla ještě o Fencikovi. Jeho zatčení však upozornilo naň vesnici. A v této době počal působit na lid psychologický moment, kterého často využívá fencikovské duchovenstvo. Stalo se, že kněz měl dvacetikorunovou přestupkovou pokutu. Neplatil a rozhodl se pokutu odvést. Šel tedy do věznice a sebevědomě prohlásil: Ruská věc vyhrává! Ano, lidu se řeklo, že hájí ruskost a proto je vězněn. Něco podobného, jako dělají na Slovensku autonomisté, kteří velice důrazně vyzdvihnou, jsou-li pro cokoli pohnáni před soud. Této taktiky využívají hodně i fencikovi.

Agitačním prostředkem je Fencikovi každá sebemenší glosa o jeho podnikání, která se vyskytne v denním tisku. Lid nemá možnost nahlédnout, co se vlastně píše o Fencikovi. A Fencikovi stačí, že se o něm píše. To je jedno, co se píše. Bloudí po vesnicích, ukazuje lidu, že o něm píšou noviny, že tedy jeho osobnost něco znamená, ne jako ti jiní, o kterých ani veřejnost neví.

Když Fencik odjel do Ameriky, byl jeho list, „Podkarpatoruskij Golos“ na přání redaktorů zastaven. Po návratu začal vydávat „Náš podkarpatoruskij Golos“, ale časopis byl také zastaven. Dnes vydává časopis „Náš put“, z kterého čerpá informace o Podkarpatské Rusi pražský stříbrný tisk. Tento časopis dnes Fencik tlačí do všech vesnic. Rozhazuje celé hromady výtisků. V něm se stále píše o Fencikovi jako v „Slováku“ o Sidorovi. Všechny poznámky o Fencikovi, které se objeví v kterémkoliv časopise, „Náš put“ pravidelně zaznamenává. Ale ne obsahově. Stačí, aby se lidu připomínalo, že Fencik je osobnost velká, neboť i jiné časopisy o něm píší. Pro podkarpatoruského člověka to znamená legitimaci pro vůdcovství.

Jinak je Fencik všestranně činný člověk. Je rusínským literátem, vědcem i hudebním skladatelem. Napsal dosud brožurky o národopisu, o filosofii, o teologii, o intuici, o politice, o všem. Je také malířem a hudebníkem. Zkrátka vším. Jeho literární dílo je daleko za slušnou kalendářovou literaturou. Jeho věda je kapitolou samou pro sebe, jako i jeho malířské umění a skladatelské. V jediné věci je důsledný, a to je v touze po slávě. Jakýmkoliv způsobem, jen rozhodně slávu. Když ne dva doktoráty, tak národopis, když to ne, tak filosofie, tak hudba, tak malířství, tak teologie. Na konec zbyla již jen politika. Ale když ne agráři, tak národní socialistická, ale když ne ta, tak stříbrná. A zůstala stříbrná. Je jen otázkou, na jak dlouho a co přijde pak.

Politický program? Nač?

Milan Hanko.

„Slovanská rapsodie“, vyrobená německými emigranty

V Československu byl vyroben nový film „Jana“ a z důvodů prodejních i režijních byl vyroben v české i německé verzi. Nyní bylo oznámeno, že německá verze „Jany se bude pro Německo jmenovat „Slovanská rapsodie“.

A tak má tedy slovanské umění v Německu zase smůlu; Museli přijít němečtí emigranti a německý režisér, aby nám Čechům udělali „Slovanskou rapsodii“. Konečně, kdyby ji dědali tak, jako Maďar Alexander Korda dělá Angličanům jejich historické filmy, nemuseli bychom nad tím všet hlavu, ale pro „Slovanskou rapsodii“ zůstane patrně jméno jejich skutečných tvůrců, německých emigrantů, zahaleno tajemstvím, a německé zboží půjde z Čech do Německa pod jménem dra Emila Synka, úspěšného autora našeho státního divadla, úspěšného režiséra divadelního i filmového, úspěšného redaktora sportovního, politického i kulturního. Ostatně povahopis dra Emila Synka je čtenářům „Přítomnosti“ dostatečně znám a pamatují se snad ještě, že Synek je v každém svém podnikání úspěšný.

Ale jak je to vlastně s tou „Janou“? Tak, že se v Československu vyskytli dva emigranti z hitlerovského Německa s hotoovým libretem, scénáriem a s finančníkem na s v ů j film. Potřebovali jen nějakého Čecha, který by film kryl svým jménem před československými úřady, aby německo-emigrantský film dostal státní podporu, udělovanou na podporu československého filmu. Nemuseli hledat dlouho, poněvadž úspěšný autor státního divadla rád film za smluvený honorář přeložil a rád k cizímu libreto připsal svoje úspěšné jméno, aby německý podnikatel dostal od československých úřadů státní podporu. To samo by jistě už stačilo, abychom neřásali nad tím, že do světa půjde v německé verzi naše „Slovanská rapsodie“.

Historie se však vyvíjela dál. Emigranti přišli o financiera, o libreto se nehlásili a tak úspěšný překladatel, přeměněný rázem na úspěšného autora, prodal film pražskému podnikateli pod svým jménem a patrně jen tak náhodou volil pro libreto jiné jméno, než jaké si zvolili skuteční autoři, němečtí emigranti. A poněvadž dru Synkovi nestačí nikdy úspěch jeden, tentokrát úspěch libretisty, vymohl si s podnikatelem smlouvu i na režii české verze, aby ho neminul ani úspěch režiséřský. Herci, kteří byli v „Janě“ drem Synkem režirováni, mají ovšem o jeho režiséřské původnosti svůj vlastní názor a Synkova režijní práce jim spíše připomínala ten druh malířů, kteří kopírují ve světových galeriích světové mistry. Neboť německá verze českého filmu vznikala prý tentokrát tak, že renomovaný německý režisér na p ř e d režiroval a filmoval německou verzi a každá scéna se podle ní opakovala také s českými herci v české verzi — za režie dra Emila Synka. Ve filmové hantýřce se užívá slova d u b b o v á n í a toto slovo by se lépe vyjímalo na plakátech vedle jména českého režiséra.

Ale celá tato historie není v rozmanitém podnikání dra Synka tak zajímavá, abychom jí zaměstnávali čtenáře „Přítomnosti“. Nám jde vlastně jen o její následky: Autoři původního libreta k „Janě“ (němečtí emigranti), poznali z novinářských zpráv, že dr. Synek filmuje pod svým jménem a za honorář vyplacený jemu nejen od podnikatele, ale také od skutečných autorů (zaplatili mu přece za překlad libreta a za půjčení jména) jejich vlastní libreto a pustili se s drem Synkem do sporu. Když nebyli vypovězeni z republiky, až jim to hrozilo, měl propuknout filmový skandál, o jakých se v pražských denících referuje v rubrice „Ze soudní síně“. A tu jsme u věci, proč o „Slovanské rapsodii“ píšeme. Nejen že žádný český list (kromě opožděné glosy v jednom listě Stříbrného Tempa) neotiskl to, co podle informací postižených emigrantů napsal pražský německý list, ale všechny pražské listy umlčely i skutečnost, že se o věci jednalo před soudem. Kdo zná honbu pražských večerníků za skandály a za společenskými i pseudokulturními sensacemi, nepochopí, že by náhle všechen tento tisk mlčel jen pro krásy „Dvojí tváře“ a „Noční služby“, jimiž dr. Synek obohatil repertoár naší státní scény. Filmařská aféra Synkova rozrostla se tu do mravní aféry všeho pražského tisku a stala se tak aférou veřejnou. Kde tu zůstalo poslání tisku? Proč zmlklo unisono veřejné mínění, jindy tak ochotné soudit a odsoudit? Neovládá pražský tisk více než pocit odpovědnosti a vědomí pravdy všelijaké k a m a r á d í č k o v á n í, spojené někdy s protisluzbami a výpalným? A nenarostl překladatel německé „Slovanské rapsodie“ do příliš velkého a našemu kulturnímu životu nebezpečného vlivu, jenž mu nesporně propůjčuje osobní vliv na všechny redakce všech listů největšího našeho tiskového koncernu? V tom mezi-redakčním protisluzbičkování a v té obávánosti člena největšího tiskového koncernu by se asi našla odpověď na všechny naše otázky.

T. T.

Kdo to vydělává na dětech?

Rodiče školních dětí — a není jich v republice málo — prodlívají letos na počátku školního roku stejné trápení jako v letech minulých. Se školními knihami. Každý rok jsou nové, každý rok aspoň nová a tak zvaně opravená vydání, takže kdo má dvě děti rok za sebou, nemůže vůbec počítat s tím, že by mladší mohlo ve škole dědit knihy po dítěti starším. Nešvar, z něhož si autoři školských učebnic a Státní nakladatelství, jež učebnice vydává, udělali výnosný obchod, zahrnul se už také do škol obecných, a tak jsou poškozování rodiče dětí z obecných škol stejně jako ze škol středních.

Letos na příklad mají na obecných školách nové vydání Početnice. Je toho potřeba? Matematika je věda stará skoro jako lidstvo samo a v pedagogice je vyzkoušena po staletí. Přes to se udělá nové a „opravené“ vydání početnice pro obecné školy. Kdo takovou Početnici jednou prošel, uvidí, že to není mnoho, co se na ní dá měnit nebo dokonce zlepšit, a že rozhodně ty drobné opravy a úpravy nestojí za to, aby se rodičům tahaly pro ně z kapes peníze. Také učitelé obecných škol to říkají a hlavně si stěžují, že chudým dětem nemohou půjčovat knihy, poněvadž jsou každý rok nové. My máme knih spousty, říkají, a každé chudé dítě by je mohlo od nás zadarmo mít, ale máme samá zastaralá vydání, to jest vydání, která byla ještě vloni nová.

Ale nejsou jen vydání nová a opravená. Koho postihne stěhování z města do města, má k tomu ještě na víc výlohy se školními knihami. Neboť na příklad na obecných školách pražských se užívá jiných knih než na obecných školách v Brně. Kdo by si myslel, že dítě mezi rokem bez výdajů a potíží přestěhuje ze školy do školy, zklame se. Znamená to kupovat mezi rokem nové knihy, které příští rok už budou zas zastaralé. Proč v těchto třídách téhož stupně škol nejsou učebnice sjednoceny aspoň pro historické země zvlášť a pro Slovensko zvlášť, zůstalo by záhadou — kdyby ovšem nebyl k této záhadě klíč v autorských honorářích a obchodně monopolizovaných snahách státního knihoskladu. Těm se musí podřídit každý, protože se mu prostě poručí, že musí knihu koupit, aby jeho dítě nemělo ve škole nesnázi. V ministerstvu školství, jež všechny učebnice schvaluje a dává je tím vlastně do oběhu, měl však už dávno zvítězit názor, že obchodní monopol učebnicový neznamena zneužívání moci nařizovací!

Bývalý ministr školství dr. Déřer vydal předloni výnos, kterým zakázal dělat tato nová a zbytečná vydání školních knih, která ze školní docházky na obecných školách udělala vývěvu na kapsy sociálně slabých občanů a která středoškolská studia zdražila tak, že hrozila stát se výsadou jen bohatých. Jak je vidět, nepřežil tento moudrý výnos svého autora. Neměl by každý ministr školství tento výnos opakovat každý rok před začátkem školního roku? Získal by si tím velké zásluhy o kapsy občanů a pro sebe velký kus popularity. *Hn*

literatura a umění

Otto Rádl:

Panorama filmové režie

(I. Američané.)

Griffith.

Dějiny filmu jsou dějiny filmové režie. Film počal být uměním v okamžiku, kdy po prvé režisér vzal na sebe odpovědnost za spolupráci všech jeho složek. Není divu, že to trvalo od vynalezení filmu celých 25 let, než režisér mohl nastoupit svou funkci. Od Etienna Mareye, jenž položil základy kinematografu roku 1882, vede dvacetiletý vývoj k Edwinu S. Porterovi, jenž vedl režii prvního dějového filmu 1903, a teprve po pěti letech, roku 1908, nalézáme v newyorské 14. ulici v primitivním atelieru společnosti Biograph knihkupeckého příručního a malého herce Dawida Warka Griffitha, praděda filmové režie.

Je to jeden z nejmladších pradědů. Je mu letos teprve čtyřiapadesát let. Věnoval filmu čtvrt století objevitelské

práce. Těchto dvacet pět let dostačilo k tomu, aby ukázalo zase jednou svůj veliký nevděk toto nejnevěděčtější ze všech umění. O Griffithovi můžeme říci, že je zapomenut. Jméno tohoto pionýra, ještě plného pozdní mužné síly, dnes nezaslechnete v hollywoodských atelierch, nezaslechnete je v Evropě, leda že byste snad zabloudili někde mezi teoretiky, debatující o filmové historii.

A přece žije celé dnešní filmové umění z jeho objevů. On první si uvědomil důležitost filmového scenaria a první objevil zákony jeho stavby. On první počal rozvíjet filmový děj v řadě postupných krátkých scén, stavených proti sobě s vnitřním kontrastem, vedl je až k mohutnému vrcholu, až k onomu okamžiku, kdy se všechno již zdá být ztraceno a kdy v mohutném kontrapunktu se střídají snímky vrcholného nebezpečí se snímky cválajících záchranců, kteří přijdou v poslední vteřině. Toto „the last-minute-rescue“, které jste viděli ve filmu tisíckrát po něm, je vynálezem Griffithovým. Druhý veliký komplex Griffithových objevů režisérských týče se filmové materie: on první ocenil význam přírodních dějů pro podmalování nálady situace, první použil deště a bouře, sněhových vánic a povodní jako dramatického elementu, jenž zasahuje do příběhu a dodává filmu oné svěžesti, oné autentičnosti a reportážnosti, jež představuje jednu z jeho nejsilnějších stránek. Griffith byl jedním z prvních naturalistů i volbou svých látek: nahradil mimořádné hrdiny obyčejnými civilními lidmi, ukázal ve svých dílech mnoho soucitu s chudými a utištěnými a chválil heroismus v rámci nejprostšího života. A konečně je Griffith prvním režisérem, jenž si uvědomil tvůrčí význam filmové kamery. Tento přístroj, jenž dosud sloužil pouze k mechanickému zaznamenávání dějů, které se před ním odehrávaly, stává se pojednou podivuhodně elastickým nástrojem uměleckým: Griffith počíná první fotografovati předměty nejen frontálně, nýbrž i zdola a shora, jde-li o jejich dramatické zdůraznění. Griffith objevil využití rozclonění a zaclonění obrazu jako prostředku filmové interpunkce. A konečně objevil detail, detail, detail, onu nesmírnou sílu filmu, prostředek zveličení a umocnění obrazu, posunutí předmětu až před samé oči diváka.

Zapomněli jste již na „Zlomené klasy“, jen letmo se pamatujete na obrovské jízdy bílých jezdců ve „Zrození národa“, vzpomínka na fantastickou výpravu „Intolerance“ již pobledla. Ale ono soustředění filmového příběhu na nitro osob, onen smysl pro psychologickou podrobnost, ono umění volby nejvýraznějších detailů, ona práce s jemnými narážkami a nepřímým vyjadřováním lidských citů a přání, všechno to najdete podnes v nejkrásnějších filmech jako přínos jednoho z největších revolucionářů filmové historie, Dawida Warka Griffitha.

De Mille.

Bylo by nevděkem nezpomenouti si i na Cecilia B. de Milla, jehož počátky spadají skoro do téže doby, jehož nová a nová pompézní a výpravná díla vidíme rok co rok znova na plátnech kin. Je třeba rozlišovati v osobnosti de Millové dvě složky. Vedle milovníka přeplněných a přebohatých historických podívaných, vedle režiséra, pracujícího se stokilovými argumenty, jenž na vášku úspěchu bez váhání vhazuje vždycky znovu tisíce- a tisícíhlavé davы, vedle milovníka zaručeně úspěšných látek z nejtřepanějších historických období najdeme v Cecilu B. de Millovi jednoho z nejdokonalějších filmových techniků dneška.

De Mille býval vždycky mužem formátu, a v Goldwynových pamětech, jež vycházely ve večerním vydání Lidových novin („Pod hvězdami Hollywoodu“) se dočteme o de Millovi, jak již ve svém prvním filmu zachránil produkci tím, že ji natáčel současně dvěma kamerami, což v té době bylo ještě

neslýchané. De Mille je vlastne objaviteľom atelierového interiéru. Zatím čo sa skoro až do konce války natáčali filmy téměř výhradne pod širým nebom, použil de Mille prvni oblokových lamp k osvetľovaniu tváří osob. Vyšiel z toho film, v němž obličieje hercú byly půl černé a půl bílé, a producenti byli připraveni na největší ostudu. De Milla, jenž je mimo jiné i mistrem bluffu, však napadlo nazvat toto dílo „prvním dílem s rembrandtovským osvětlením“. Byl z toho obrovský úspěch. De Mille má za sebou zásluhy umělecké, jako „Forfaiture“ nebo „Svatá Johanka“ s Alan Nazimovou, má za sebou vulgární úspěchy všelijakých těch „Desaterpříkázání“ nebo „Plavců na Volze“, dovede ukázat velký takt v Kristově historii „Krále králů“ a obrátil se v poslední době k solidnímu historickému naturalismu svou „Kleopatrou“ a „Křižáky“. Ve svém předposledním filmu dovedl po mnohé stránce překonati svoji přílišnou zálibu ve vnější dekorativnosti a ukázati skutečný obraz lidského nitra v osudu tajemné egyptské královny. Při vši jeho přílišné zálibě pro aplaus publika musíme cítiti v de Millovi jednoho z nejdokonalejších řemeslníků filmové techniky, opravdového virtuosa střihu a montáže, nedostizitelného rutinéra v inscenaci velikých scén, jejichž formátu se sotva kdo druhý přiblížil.

Chaplin.

Jako třetí v trojici amerických režisérů-objevitelů do konce světové války stojí vedle objevitele filmové abecedy Griffitha a vedle objevitele filmové dekorativnosti de Milla objevitel lidského nitra Charlie Chaplin. Je to podivuhodné, jak tento herec, autor a režisér v sobě sdružuje úžasný smysl pro realitu a životní pravdu s pochopením vyvržených a ponížených tohoto světa, s nesmírnou pozorností k jemným hnutím lidské duše a s geniálním smyslem pro filmovou komiku.

Zatím co Buster Keaton je naivní svěhlavec, jenž nevidí a neslyší, vletí do každé nástrahy, jenž rozvíjí hrozné spousty energie, které mu nic nevynesou, aby mu to, po čem se dlouho a lopotně pachtil, spadlo na konec samo do klína, zatím co Harold Lloyd je mladý pán, jenž má vždycky štěstí, kolem něhož se boří svět, tonou lodí, vraždí se Číňané, zatím co on vždycky ještě v poslední chvíli šťastně dojde nežli trám dopadne a než bečky se střelným prachem explodují a diví se na konec, že se vůbec něco stalo, zatím co Laurel a Hardy jsou dvojicí clownů dokonale neosobních, bez vlastní individuality, bez osobních sklonů, bez originálních zálib a bez přepychu samostatného duševního života — je Charlie Chaplin něčím daleko více než pouhým filmovým komikem. Je to hamletovský melancholik, jenž nosí s sebou těžké tradice svého vnitřního pesimismu. Nedůvěřuje si, nevěří v úspěch, a když se mu někdy něco povede, ví dobře, že se tu sám osud jen tak náhodou o něco okradl. On nestojí oběma nohama pevně v životě jako ti ostatní, on jen teskně balancuje po jeho okraji. Je filosof mezi komiky.

Jeho význam netkví jen v objevu nového filmového typu, nýbrž i v tom, co přinesl nového do filmové režie a čím působil mohutným vlivem na celý světový film. Chaplin má přímo geniální smysl pro to, co je filmovým projevem: sotva kdo druhý má podobnou schopnost převésti každou myšlenku na její zrakové vyjádření, sotva kdo ovládá takovým způsobem umění zviditelnění každého duševního hnutí. Chaplin s naprostou bezpečností dovede probuditi v každém diváku ty duševní nálady, které potřebuje k pochopení situace. Citová abeceda, s níž pracuje, je neobyčejně široká a obsahuje veliké množství odstínů a polotónů. Neprobouzí jen salvy smíchu a nevyvolává jen slzy dojetí, dovede uvést diváka do stavu podivného rozechvění, vibrujícího mezi slzami a smí-

chem. V tom je mezinárodní a tím je pochopitelný všem vrstvám. Dovede okouzlovati intelektuály a působiti současně i na nejnižší vrstvy. Neváhá, hledaje náměty universálně působivé, sáhnouti i k tématům kolportážní literatury. Je tak upřímný, tak pravdivý a ryzí ve svých projevech, že sebe nebezpečnější a slzavější námět dovede pozvednouti do sféry umění.

Chaplin patří mezi veliké objevitele filmové techniky a přece je naprosto neteoretik. Studuje pečlivě účinek každého svého objevu, každého svého filmu na obecnost, zdokonaľuje každou scénu tak dlouho, až má zaručen účinek stoprocentní. Jeho zásluhou je nejen vytvoření nejdokonalejšího stylu filmové komedie: Chaplin objevil i novou formu pro komedii psychologickou. Po svých „Psích životech“, „Dobrých vojácích“, „Kidech“ a „Výplatách“ přinesl jedinou svou činohru, dílo, které z roku 1924 činí jeden z mezníků filmového vývoje. Je to „Pařížská maîtresse“, dílo nedocenitelného významu na celou světovou tvorbu, dílo co nejprostšího děje, každodenní námět lásky a soupeřství dvou mužů. Velikost Chaplinova režisérského umění spočívá v oné svrchované prostotě, k níž dovedl přivést své herce, v naprosté životní pravdivosti každého projevu, v oné podmanivé atmosféře pokoje s krbem nebo maloměstského nádraží, v oněch maličkých detailech a zdánlivě bezvýznamných epizodách, v oné práci s maličkými rekvizitami, jež prozrazují nejskrytější hnutí lidského nitra.

V Chaplinově vývoji od cirkusově pojaté clownské situace přes virtuosní obrazové monology jednodílných a dvoudílných veseloher až k oněm velikým tragikomediím „Zlatého opanování“, „Cirkus“, „Světel velkoměsta“ a jeho poslední satiry „Moderních dob“ — obrází se celý umělecký vývoj kinematografie posledního čtvrtstoletí. Je to vývoj od vnější mechanické komiky k nesmírnému prohloubení a zlidštění, vývoj od režie pouhých vnějších akcí k nové funkci filmového režiséra: býti vykladatelem lidského nitra.

Stroheim.

Trojice amerických režisérů, které jsme si povšimli, představovala tradicionalisty, vyrostlé z americké půdy, jejichž dílo v sobě zhušťuje vývojové směrnice přibližně do roku 1925. K nim přiřadíme tři Evropany. Tři osobnosti, vyšlé z německého kulturního okruhu z oněch dvou neobyčejně plodných středisk režijního umění, jímž býval Berlín a bývala Vídeň. Jsou to Stroheim, Sternberg, Lubitsch. Všichni tři proslavili se teprve v Americe a dostali se teprve zde na nej přednější místa filmového umění. První z nich, Stroheim, je svěhlavý individualista a nepřítel vši rutiny: každé z jeho děl patří do sféry umění právě touto svou svěhlavou průbojností, v níž se snaží zmocnit se reality vždycky novými a nešablonovitými prostředky. Oba druhí, Sternberg a Lubitsch, jsou naopak mistři režijní rutiny. Jsou virtuosové takové dokonalosti a tak dobrého vkusu, že je nemůžeme ze sféry umění vyloučiti. Všichni tři vyrábějí reprezentativní díla, stojící naprosto stranou od ostatní americké produkce. Stroheim vyrábí fantasticky nákladné a neprůměrné filmy skoro vždycky finančně neúspěšné, okouzľující svou exkluzivností onen podivný snobismus amerických finančníků, svádějící je k vydávání peněz s bezpečnou ztrátou. Sternberg je hledaným režisérem, tvůrcem světových úspěchů u kritiky a někdy i u obecnosti. Lubitsch, specializovaný na hrané komedie plné kouzelného charmu a vtípné rozpustilosti, pak představuje jedno z nejnynosnějších jmen amerického filmu po stránce finanční a vděčí jistě této své vlastnosti, že se dostal v čelo produkce jedné z největších světových filmových firem, Paramountu.

Erich von Stroheim, jehož nazval G. W. Pabst „největší osobností světové kinematografie vůbec“, nevděčil své první úspěchy svým schopnostem, nýbrž své minulosti, ozářené leskem vídeňské monarchie. Tento syn dragounského plukovníka a dvorní dámy císařovny Alžběty, jenž byl důstojníkem rakouské armády, raněným při okupaci Bosny a Hercegoviny a později důstojníkem císařské gardy na vídeňském dvoře, okouzloval Američany vždycky znovu svým „von“. Byl by tu patrně vedl dlouho bídný život, kdyby se za války nebyla objevila nečekaná konjunktura pro typy ne sympatických německých důstojníků, které nikdo druhý nedovedl herecky vytvářeti s podobnou dokonalostí, jako Stroheim. Získaná popularita mu dopomohla k režii, jeho „Zaslepení manželé“ a „Bláhové ženy“ však dosáhly větších rekordů svými výdaji než svými příjmy. Stroheim pracuje na každém svém filmu tak dlouhou dobu, jako by byl sovětským režisérem, a miliony vynaložených dolarů mu naprosto neimponují. Proto také jeho „Kolo toč“, „Královna Kelly“ a „Cesta po Broadwayi“ omrzí producenty dříve, než vůbec jsou dokončeny. Své mistrovství dokázal dvěma filmy: „Lakotou“ (Greed), nejpříšernějším dramatem manželské nenávisti, jež kdy bylo zfilmováno na desetitisících metrech filmového negativu podle naturalistického románu Franka Norrisa, — a „Svatební pochod“, ponurý příběh sobecké lásky dekadentního vídeňského aristokrata k naivnímu předměstskému děvčeti, nejbizarnější směs parodované sentimentální kolportáže a úžasného naturalismu. Svou „Veselou vdovu“ s Mae Murrayovou a Johnem Gilbertem, která dosáhla obrovského úspěchu, smířil si Stroheim na nějakou dobu své finančníky. Dnes však tento veliký herec mohutné osobnosti a nejstřízlivějších gest a tento geniální režisér zlého naturalistického smyslu, jenž vedl větší zápas proti normálnímu rozsahu repertoárových filmů, stojí nezaměstnan v ústraní. Americký film potřebuje standardní výrobce zboží přesně stanovené metráže a nemá místa pro básníka, jenž vymýšlí svěhlové a obrovské filmové fresky.

Sternberg.

Také Josef von Sternberg přišel do Ameriky z Vídně po universitních studiích a po románu „Dcery Vídně“. Když se mu podařilo sehnati peníze na první film, který inscenoval pod titulem „Lovci spásy“, dočkal se velkého uspokojení. Charlie Chaplin ho prohlásil za genia a Fairbanks převzal jeho dílo pro United Artists. Sternberg přinesl něco naprosto nového. Do krásné uhlazenosti a sladké líbivosti amerického filmu spadl s obrazy bezútěšné špíny a životních spodin. Je to jiná špína, než ta, která u Chaplina dojímat srdce a u Stroheima působí zálibně na dekadentní intelekt. Sternberg přináší špínu malebnou, špínu romanticky viděnou, špínu fotogenicky dekorativní. Ať se noří do spodin Chicaga a jeho gangsterského podsvětí jako v „Neobyčejném hříšníku“, v „Podsvětí“ nebo v „Odplatě“, ať se toulá po přístavech velikých měst jako ve „Vlečné síti“ nebo v „Dokách newyorských“, všude je objevitelem nových a rafinovaně zajímavých fotografických záběrů, všude hledá překvapivé dekorativní efekty. Zatím co jiní nalézali dekorativnost ve drahých látkách a třpytu broušeného skla, objevuje Sternberg malebnost nejprimitivnějších materiálů. Jeho modernost tkví právě v tom, že přinesl do filmu fotogenické efekty visících řetězů, provazů, lan, sítí a závěsů, latí, trámů, žaluzií a schodišť, plotů a mřížoví. Sternberg je však současně i mistrem komposice běžného filmového příběhu jako je jím „Poslední komando“, „Případ Leny Smithové“ nebo „Chlapík“ a dovede vystavěti filmovou novelu s rafinovanou efektností. Sternberg se svým bezmezným kultem fotografického efektu a překvapivě komponovaného obrazu, vášnivý

objevitel nových a nečekaných fotografických záběrů a světelných protikladů snaží se vyhnouti přílišné exkluzivnosti tím, že se uchyluje ke konvenčním magazinovým látkám. Dovede skutečně i z „Maroka“ i z „X 27“ i z „Šanghajské expresu“ a „Plavovlasé Venuše“ vytvořit díla přijatelná i pro náročného diváka, jenž konvenčnost námětu, jímavost všech těch historií o andělsky čistých kurtisánách a kabaretních zpěvačkách, jež jsou současně nejnějnějšími matkami; rád přehlédne pro neobyčejnou distingovanost herecké režie, pro virtuositu, s níž Sternberg exponuje svou jedinou herečku Marlenou Dietrichovou a pro nezvyklou obrazovou kulturu těchto děl.

Zcela zvláštní skupinu tvoří mezi Sternbergovými filmy jeho díla, založená na slavných románech a literárních předlohách. „Modrý anděl“ podle románu Heinricha Manna představuje v dobách, kdy zvukový film ještě tápe, absolutní jistotu formy zrakově-sluchové. Chanson, zařičení sirény nebo lomoz sklenic evokuje tu prostředí s daleko větší ukmanivostí, než to dříve dokázal pouhý obraz. Sternberg ukazuje neobyčejnou přizpůsobivost literární předloze i svou „Americkou tragédií“ podle románu Dreiserova s neobyčejným oproštěním a zjednodušením obrazu, s lineální přímocností v rozvíjení děje, s ledovým chladem, s nímž je analysován příběh jako na pitevním stole. Zcela opačný svět představuje předposlední Sternbergův film „Rudá carevna“, za jehož autentickou předlohu celého děje i dialogů přijal Sternberg deník carevny Kateřiny II. Je to podivné a morbidní dílo, které před vámi přeje jako tísnivý sen a zlá halucinace. Sternberg zalidnil svět carského paláce podivnými expresionistickými příšerami, bizarními architektonickými nestvůrami, plíživým a podezřívavým šíleným carem, vrahy a špehouny, robustní a zvrhloú starou carevnou a naivními sny mladé německé princezny, která se z děvčátka proměňuje v carevnu Kateřinu II. Snad svůj „nejsternbergovštější“ film přinesl ve svém zpracování „Žena a tatrman“ od P. Louyse. Je to film, jehož je Sternberg režisérem i operatorem; dokonaleji není možno charakterisovati jeho portret, a jeho vášnivou lásku k fotografii. Je to příběh, komponovaný naprosto nešablonovitě tak, že celou jeho polovinu zabírá expozice ve formě vyprávění druhé osoby. Sternberg tu nebyl nikde nucen ke kompromisu se zálibami běžného publika, toužícího po slzavé citovosti. Mohl přinést dílo ledově chladné, naprosto decentního vkusu, jemně dekadentní ve svém nenaturalistickém a dekorativním pohledu na život, přesně ve slohu Pierra Louyse. Ještě nikdy jsme neviděli na plátně zářivější kontrasty, ještě nikdy fantastičtějších a malebnějších staveb, ještě nikdy neměla fotografie tisíc odstínů mezi největším světlem a nejhrubší tmou. „Žena a tatrman“ je nejdokonalejší obrazová transkripce velice kultivované francouzské novely, které nechybí nic než srdce, novely plné ledových vášní a dobrodružství, strhujících bez citu. Chybí tomu mohutnost. Chybí tomu pravda, ale je to nekonečně, až melancholicky krásné.

Lubitsch.

Tento třetí Evropan mezi velkými americkými režiséry se nedostal nikdy se svými chlebovárci do rozporu z důvodů finančních: každý z jeho filmů představuje veliký kasovní příjem, což nás nemůže udiviti u tohoto Berliňana, jenž začal svou kariéru jako účetní v otcově obchodu. Smíte zapomenouti, že byl později hercem a už roku 1913 hrával groteskní roličky ve filmu. Smíte přehlédnouti, že natočil jako filmový režisér asi sedm velkofilmů, mezi nimi nic menšího, než „Carmen“, „Madame Dubary“, „Lásky faraona o v y“ a podobně, s herci docela velikých jmen jako Pola Negri, Emil Jannings, Pavel Wegener, Asta Nielsen. Vzpomeňte si teprve, že roku 1924 po své „Rositě“ s Mary

Pickfordovou natočil „Manželský kruh“, první lehkou a duchaplnou komedii decentní i rozpustilou současně, frivolní ve svých narážkách a bezvadnou ve svém salonním povrchu. K ní se řadí nejdokonalejší zfilmování Oscara Wildea „Vějíř Lady Windermereové“: ještě nikdy se nepodařilo udělati v němém filmu tak dokonalou komedii opravdu konverzační, ještě nikdy nebyl transponován duch Wildeových paradox a vtípných průpovědí tak virtuózně do řeči obrazů. V tom spočívá první režiséřský objev Lubitschův. Objev konverzační lehkosti.

Celá Lubitschova tvorba je neobyčejně bohatá a mnohotvárná. Vedle operetní linie, jdoucí od „Přehlídka lásky“ přes „Monte Carlo“, „Kouzlo valčíku“ až k nové „Veselé vdově“ a rozkošně hravému příběhu „Hodinku s tebou“, — vede druhý proud Lubitschových filmů činoherních, které počínají „Starým Heidelbergem“, „Patriotem“ a vedou k jedinému jeho dramatu, k „Muži, jehož jsem zabil“ podle Maurice Rostanda. Toto drobné dílo s minimálním počtem osob, odehrávající se v malé domácnosti Německa po světové válce, vzpamatovávajícího se z válečného velikášství, ukazuje Lubitschův lví spár. Jenom Němec mohl postihnouti malost německých měšťáků, diskutujících v pivnici o „dědičném nepříteli“, s takovou naléhavostí, jenom člověk, jenž vyrostl v tomto prostředí a došel k upřímnému pacifismu, mohl přinésti v tak hutné formě tak mohutný protest proti válce. — Třetí skupinu Lubitschových filmů tvoří jeho nové konverzační komedie, které jsou ze všech jeho filmů pro svého režiséra nejtýpčtější. V „Útěku z ráje“ setkáváme se v nejdokonalejší formě s tímto režiséřem-ironikem, jenž je vysoko povznesen nad nízkou realnost hmotných věcí tohoto života a pohrává si se svými tak duchaplnými a tak stylisovanými konverzačními lidmi. Jeho zloděj a zlodějka tu představují dva dokonale umělce života, dva gentlemany s nejvyšší společenskou výchovou, kteří ve svých podvodech a krádežích vidí spíše druh překultivovaného snobismu, spíše jakousi hru na napínavé povolání, radující se z neobyčejných situací tohoto života. Podobně jako Sternberg ve svých posledních dílech došel k překultivovanému artismu obrazovému, dospěl Lubitsch, jenž sám pracuje skoro tři čtvrtě roku na každém svém scénariu, k podobné formě lehce dekadentní komedie slovní. V jeho „Lásce mezi umělci“ podléhají všechny společenské morální hodnoty svrchovanému požadavku britké konverzáce. Manželství není tu společenskou ani morální institucí, nýbrž pouhým rámcem pro hru, která se neprovazuje již s milencem jedním, nýbrž se dvěma. A všichni tři, manžel i oba milenci, jsou sympatičtí a okouzlující, jsou tak dokonalí gentlemani, že je pochopitelné, rozhodne-li se hrdinka filmu zůstati věrna i nevěrna všem současně. Snad si vysvětlíme evropským původem Sternberga i Lubitsche tento překultivovaný sklon, který má v sobě lehce dekadentní rys v podstatě typicky neamerické.

M l a d í.

Kdybychom chtěli podati v těchto stručných řádkách přehledný obraz americké kinematografie, musili bychom se zmíniti o díle velkého množství režiséřů, jako je Carewe, Lloyd, Ruggles, Browning, Niblo, Brown, Golding, Fitzmaurice, Cruze, Van Dyke a mnoho jiných, kteří představují v souhrnu svého díla to nejtýpčtější a nejzdravější, co americký film vytvořil. Nezbyvá nám, než spokojiti se jejich pouhými jmény. Bohužel nemůžeme se zastaviti obšírnější analýsou ani u postav tak výrazných a individuálních, jako je Borzage, Vidor nebo Cruze. Chceme si tu povšimnouti ještě tří režiséřů mladší generace, vybraných z oné bohaté zásoby amerického filmového dorostu.

Před několika lety setkali jsme se náhodou v restauraci se sedmatřicetiletým mužem, jenž byl navštívit své rodné město Kišněv v Besarabii, patřící dnes Rumunsku. Podnikl docela nehlučně cestu po Evropě. Tento besarabský Žid Luis Millestein nebyl nikdo jiný, než americký režisér Lewis Milestone, jenž inscenoval mistrovským způsobem Remarqueův válečný román „Na západní frontě klid“. Nedostudovaný student, jenž utekl do Ameriky, poznal válku ve filmovém odděle americké armády, byl dlouhá léta autorem scénarií a střihačem filmů, než inscenoval „Zahrádu Eden“ s C. Griffithovou a „The Rocket“ s L. Wohlheimem. Později vedl režii „Popelčiny štědly“ s Garry Cooperem a „Nocí newyorských“ s Normou Talmadgeovou, nežli se dostal k inscenaci prvního díla světového formátu „Na západní frontě klid“. V době, kdy proti válečným filmům byla nejvyšší skepse, chopil se tento mladý režisér tohoto obtížného úkolu zfilmovati román bez ústředního děje, skládající se z pouhých episod. Ovládl dokonalým způsobem neobyčejně mohutný technický aparát a vytvořil mohutnou fresku války v celé její hrůze a se vši její děsivostí. Jeho „Titulní stránka“ je strhující příběh z prostředí novinářského, jeho „Děš“ je zfilmováním hry Somerseta Maughama a jeho rozkošný příběh „Příliš na jaře“ ukazuje Milestonea již jako virtuosa filmové formy.

Druhý z trojice mladých Orientalců, kteří představují nejnadějnější jména nového amerického filmu, je Rouben Mamoulian, Armenec, rozený v Tiflisu, syn bankéře a divadelní ředitelky. Stal se záhy režiséřem, pracoval úspěšně v moskevském studiu a brzy o něm mluví celý Londýn. Toto zvláštní dítě šťastné náhody inscenuje brzy poté O'Neilla pro exkluzivní newyorskou Theatre Guild, odkud je povolán k filmu. Po debutu roku 1930 filmem „Aplaus“ nastupuje svou prudkou kariéru, v níž řídí díla nejlepších hereček amerického filmu. Pro Sylvii Sidneyovou inscenuje „Ulice velkoměsta“ se sensačním dějem a psychologickými finesami, pro Miriam Hopkinsovou „Dr. Jekyll a pana Hyda“ („Fantom Londýna“) se Stevensonovskou látkou, pro MacDonaldovou s Chevalierem řídí režii „Miluj mne dnes v noci“, jedné z nejtýpnějších amerických filmových operet. V jeho dalších filmech si počínáme poněkud uvědomovati, že neobyčejná pružnost tohoto Orientalce není vždycky ctností. Mamoulian se nám objevuje jako slohový skeptik, jenž má obratnost, vkus, a zjemněna odhodlanost vyhověti kterékoli zakázce produkčních firem. Pro „Píseň písní“ Marleny Dietrichové neváhá vedle několika kouzelných obrazů přírodních přinést i tucty scén všedně sentimentálních, v inscenaci „Královny Kristiny“ pro Gretu Garbovou zůstane v dekorativním povrchu a v mnoha krásných fotografiích, pod nimiž se nechvěje pranic z vášnivého života Strindbergovy hrdinky. Mamoulianova inscenace „Vzkříšení“ pod titulem „Nový život“ a ve hlavní úloze s Annou Stenovou utkvívá rovněž pouze v povrchném vylíčení ruského života. Neobyčejně vděčný námět nalezl Mamoulian, jehož najdeme vždycky tam, kde je na sebe možno upozorniti, ve filmu „Trh marnosti“ (Becky Sharp) podle známého románu Thackerayova. Je to první celovečerní film, natočený novým třibarevným systémem, odehrávající se na počátku minulého století: řada překvapivých episod oslní svým barevným povrchem. Úspěch tohoto filmu, založený na těchto barvách, je typický pro režiséra, zvyklého úspěchu a zvyklého práci s pouhými dekorativními efekty.

Vedle besarabského Žida Milestonea a Armence Mamouliana musíme jmenovati ještě Rusa Mariona Geringa, odchovance Stanislavského, jenž na sebe po prvé upozornil roku 1931 inscenací „Dám z velkého domu“, tragickým

příběhem z ženské trestnice ve hlavní úloze se Sylvii Sidneyovou. Ve svém filmu „Žena v ponorce“ zachránil Marion Gering magazinový a nepůvodní námět jediné dokonalou hereckou režii Charlesa Laughtona a Garyho Coopera. Hlavní úlohu jeho „Madame Butterfly“ vytvořila Sylvia Sidneyová, pro niž inscenoval Marion Gering i svůj nejdokonalejší film „Třicet dní princezny“, přímo Lubitschovsky lehký a vtipný příběh o princezně jakéhosi evropského království a malé americké herečce, která je jí neobyčejně podobná. Gering ukázal se i jako rutinizovaný režisér hudebního příběhu svou inscenací tanečního filmu „Rumba“ (Tanec lásky). Jeho lehkosti, smyslu pro hereckou práci, jež si přinesl z nejlepší moskevské herecké školy a bezvadné čistotě režisérské práce budeme patrně vděčiti ještě další úspěchy, v nichž nebude potán konvenčními náměty jako dosud.

Přehlédlí jsme tři trojice amerických režisérů, které nám podávají orientaci po onom nesmírném pralesi americké filmové produkce, onoho obrovského světa pro sebe, jež přijímá vždy nové podněty z Evropy, taví nové a nové myšlenky ve svém kotli a působí navenek vždy novými a novými podněty, jež posouvají kupředu vývoj nejmladšího umění. Přistě povšimneme si ještě několika vůdčích osobností z ostatních produkcí.

Život a instituce

Bedřich Pilc:

Německo sterilisuje...

Sporný zákon.

Zákon o zabránění dědičných chorob v potomstvu, jež byl vydán v červenci 1933 je stejně předmětem útoků v pokrokových zemích, jako jiná zákonná opatření nacionálních socialistů. O zákonech proti Židům se nedá debatovati, jsou nesmyslné. O propuknutí rasového šílení se nedá mezi rozumnými lidmi diskutovati: věda i historie vyvrátily rasovou teorii a budou ji vyvracet i v budoucnosti. Stejně zacházejí někteří z horlivých odpůrců nacionálního socialismu i se zákonem sterilizačním. Zamítají tento zákon en bloc, protože přichází ze světa, v němž byly postaveny na hlavu všechny dosavadní platné předpisy lidského soužití. Bojují proti němu jako proti všemu ostatnímu, co se děje v novém Německu.

Horliví odpůrci nacionálního socialismu tím projevují až příliš mnoho horlivosti. Touto odmítavostí neprospívají věci, za niž se stavějí, nýbrž škodí jí. Stavějí se do posice, o niž je pochybné, dá-li se udržeti před požadavky zdravého rozumu.

Čteme-li zprávy z Německa o výsledcích sterilisace, je nám především nápadný vysoký počet případů, kdy toto opatření bylo provedeno. Během jediného roku 1934 došlo ke 205 „zdravotním soudům“ (Erbgesundheitsgerichte) v Německu 84.525 návrhů na zbavení plodnosti, jež se vztahovaly na 42.903 mužů a 41.622 žen. Na tisíc obyvatel připadá tedy 1.3 případů zbavení plodnosti, čili na každých 771 osob připadá jedna osoba zbavená plodnosti. Z těchto návrhů bylo 64.499 vyřízeno a to: 56.244 vyřízeno kladně a 3692 zamítnuto. To znamená, že v průměru z každých 100 návrhů bylo 93.80 schváleno a 6.2 zamítnuto.

Nietzsche o sterilisaci.

Při sterilisaci běží o populačně-politické opatření, které není jen rázu čistě lékařského, nýbrž vychází z nejrůznějších

požadavků dnešní společnosti. Jak hluboce tyto požadavky jsou zakořeněny právě v Německu, poznáme podle toho, že se jich zastává i Friedrich Nietzsche a nikoliv jen duchové šestého řádu, jako je tomu dnes. Napsal ve své knize „Vůle k moci“:

„Jsou případy, kdy by bylo zločinem mítí dítě: u chronických nemocí a u neurasteniků třetího řádu. Bylo by možno se pokoušeti, aby v těchto případech bylo dosaženo zdržlivosti pomocí Parzivalovské hudby. Parzival sám, tento typický idiot, měl totiž dosti důvodů, aby se nerozmnožoval. Zlo však tkví v tom, že výsledkem všeobecné vyčerpanosti bývá obyčejně neschopnost se ovládnouti, neschopnost nereagovati na sebe menší pohlavní podráždění. Bylo by omylem, kdybychom si na příklad Leopardiho představovali jako člověka cudného. Kněz a moralista tu hraji ztracenou hru, bylo by lépe, poslati člověka do lékárny. Konec konců má tu sama společnost zřejmou povinnost; málokterý z požadavků na ni vznášených, je tak naléhavý a tak zásadní. Společnost je vrchním mandatarém života a musí odpovídati za každý pochybený život samotnému životu. Ona za to pyká, ona má podobnému znetvoření života zabrániti. Společnost má povinnost v četných případech zabrániti plazení. Má k tomuto cíli právo bez jakéhokoliv ohledu na původ, stav a ducha použití co nejtvrdších opatření, zbavení svobody, po případě i kastrace. Biblický zákaz „nezabiješ“ je nainovostí, srovnáme-li jej s vážností životního zákazu „nebudeš ploditi“, namířeného proti dekadenci. Sám život neuznává žádné solidarity ani žádného „stejného práva“ mezi zdravými a znetvořenými částmi některého organismu. Znetvořené části je třeba odříznouti, nebo zahyne celek. Cititi soucit s dekadencí, dožadovati se stejných práv i pro znetvořené, to by bylo nejhlubší nemorálností, to by bylo prohlášením něčeho protipřirozeného za morálku.“

„Chrániti společnost před dekadencí“, to je ve skutečnosti cílem, který udávají dnešní vládcové Německa. Jejich terminologie zní poněkud jinak, než Nietzscheova, jejich požadavky však mají stejný cíl. Kdyby si však někdo přál přesvědčiti se rázem o tom, k jak nesmírně zmateným důsledkům dospěl Nietzscheův pojem o zdraví a o dekadenci, stačilo by, aby se podíval pozorně na tváře osob, které vládnou dnešnímu Německu a které domněle zastupují zdraví proti dekadenci. Bude mu pak jasno a bude naplněn hrůzou před těmito dědičně zdravými... Avšak sám fakt, že Nietzsche tu zřetelně vystupuje jako předchůdce Adolfa Hitlera, je tak pozoruhodný, že si otázka zaslouží debaty.

Jak vypadá zákon.

První paragraf zákona z července roku 1933 zní:

„Každý dědičně nemocný člověk může býti učiněn neplodným lékařským zásahem, jestliže podle zkušeností lékařské vědy je možno očekávati s velikou pravděpodobností, že jeho potomci budou trpěti velkými tělesnými nebo duševními neduhy.“

Ve třetím paragrafu tohoto zákona se ustanovuje, jakým způsobem se podávají návrhy na sterilisaci:

„Návrh na sterilisaci může podati především úřadující lékař, za druhé ředitel nemocnice, léčebného ústavu nebo opatrovny a nebo trestnice.“

Tyto návrhy podávají se „Zdravotnímu soudu“ (Erbgesundheitsgericht), jehož složení je upraveno paragrafem šestým:

„Zdravotní soud je přiřazen k soudu řádnému. Skládá se z řádného soudce jakožto předsedy, z úředního lékaře a z dalšího lékaře úředně schváleného pro německou říši, jež má zvláštní znalosti v otázkách dědičnosti.“

Další ustanovení jmenuje nemoci, při nichž je možno podati návrh na sterilisaci. Jsou to: 1. vrozená slabomyslnost, 2. schizofrenie, 3. cirkulární a maniacký depresivní šílenství, 4. dědičná padoucnice, 5. dědičný tanec sv. Víta, 6. dědičně získané oslepnutí, 7. dědičné ohluchnutí, 8. těžké dědičné tělesné znetvoření.

Důvody zákona.

Odůvodněním tohoto zákona zabývají se nacionální socialisté už po léta v lékařských časopisech i v jiných publikacích. V nacionálně socialistické nauce o dědičnosti se rozlišuje „Idiotypus“ a „Phaenotypus“. Podle definice, kterou najdeme v knize „Rassenhygiene und Bevölkerungspolitik“ od profesora Siemense je „Idiotypus“ konstituční formulí, souhrnem „všech dědičných sklonů, které představují vnitřní bytost individua“. To jest „Idiotypus“, čili dědičný obraz individua (Erbbild, Anlagenbild). Protikladem tohoto dědičného obrazu jednotlivce je obraz jeho zjevu (Erscheinungsbild, Merkmalsbild) čili Phaenotypus, souhrn znaků jeho vnějšího a pomíjitelného zjevu. Jedině „Idiotypus“ předurčuje, jaké bude potomstvo. Proto je s doktrinární určitostí od nacionálně socialistických profesorů prohlášen nezměnitelným. Podle učení profesora Siemense je rozhodným pro budoucnost rasy jedině to, jaké jsou idiotypické vlohy.

Bohužel se nekryje tento názor se zjištěnými fakty: Ony zděděné vlastnosti se také proti všem pravidlům obměňují. Tyto „dědičné odchylky“ jsou pro profesora Siemense něčím nejvýše nepohodlným, proto je prohlašuje za chorobné. Z tohoto důvodu vyšetřuje pouze, je-li Idiotypus zdravý, nebo chorobný. Jakých pomocných prostředků pánové užívají při podobném zkoumání, o tom se nikde nic nepraví. Opírají se patrně o dosavadní výsledky nauky o dědičnosti a sotva kdo jim zabrání, aby si tyto výsledky vykládali s větší či menší libovolností. O rozsahu celé sterilizační akce praví profesor Siemense:

„Sterilisace musí být provedena v tak širokém měřítku, aby pro náš národ měla význam zásadního výběru. Musí se vztahovat na všechny osoby, které jsou ve školách pro duševně méněcenné, na všechny chovance, stojící pod veřejnou péčí, a na všechny opětovně a těžké zločince, na všechny ty, o nichž je možno s pravděpodobností se domnívat, že jejich duševní choroba je dědičnou, na duševně slabé, na všechny pijáky a všechny osoby, které přijímají chudinskou podporu jako důsledek trvalé neschopnosti k práci anebo proto, že se trvale straní práce.“

Proč je toto opatření reakční.

Z podobných projevů je patrné, že pojem méněcennosti není faktem biologickým, nýbrž vztahuje se na všechny osoby sociálně tísňené. Nečiní se tu odpovědná společnost, která přivedla osoby do jejich postavení, nýbrž jejich domnělá vlastní neschopnost. Podle tohoto názoru každý člověk, jenž je v nižším postavení sociálním nebo hospodářském anebo dokonce patří mezi nezaměstnané, již tím faktem je charakterisován jako méněcenný. Podle projevu dra Karla Hammesfahra v „Nationalsozialistische Monatshefte“ nejsou tyto osoby „užitečnými členy národního společenství“, nýbrž „osobami tělesně a duševně neschopnými vydělávat si své potřeby“. Stejným způsobem se vyjádřil i říšský ministr školství dr. Rust dne 23. března 1935 ve svých „Předpisech o výběru dětí pro vyšší vyučovací ústav v Německu“, v nichž praví:

„Nouze je následkem dědičné méněcennosti“.

Tímto způsobem se vykládá nezaměstnanost jako něco zcela přirozeného a odvrací se od ní pozornost: špatné postavení nezaměstnaného je zaviněno dědičností, je tedy přirozeným faktem, proti němuž nepomohou žádná opatření. Proto také se požaduje odstranění všech sociálně ochranných předpisů a všech sociálních pojištění. O zákonodárství tohoto druhu napsal prof. Ruedin v časopise „Volk und Rasse“, jenž je jedním z původců zákona o sterilizaci:

„Zásady nacionálně socialistické rasové hygieny a předpisy ke zbavení plodnosti mají důsledky pro úpravu neschopných dalších sociálních opatření, jako je pojištění nemocenské, rentové a invalidní, jako je instituce pensijní, právo volební a hlasovací, jako je prakse trestního i civilního práva, jako jsou předpisy o celibátu a pod.“

Libovolná prakse zdravotních soudů.

V normálních demokratických poměrech by složení zdravotních soudů mohlo být zárukou proti libovolné praksi. V německé diktatuře, kde všechna důležitá místa jsou obsazena straníky, není ovšem ani soudce nezávislý. Rozhodování ve smyslu stranické prakse je zaručeno účastí lékaře „obeznámeného s naukou o dědičnosti“, jímž přirozeně je pouze lékař, který již po léta pracuje ve straně nacionálně socialistické anebo lékař, jenž se účastnil nacionálně socialistických kursů o rasové teorii a dědičnosti. Tak zv. úřední lékař, jenž při těchto zdravotních soudech je dalším přisedícím, nebude ovšem reprezentantem nacionálně socialistického názoru odporovat. Bude patrně také příslušníkem strany, neboť jinak by se k podobnému postavení nebyl vůbec dostal.

Tak zvané zdravotní soudy (Erbgesundheitsgerichte) jsou tedy ve skutečnosti institucemi, které mají legalisovat předsudky nacionálně socialistické doktriny a dodávat jí zdání vědeckosti. Nepodléhají žádné odvolací instanci. Bez jakékoli ochrany mohou páni nacionálně socialističtí lékaři o budoucnosti těch, které pokládají za méněcenné, ať už jsou pokládáni za méněcenné jenom proto, že byli dříve socialisty a komunisty a nemohou v důsledku toho již nalézt práci, rozhodovati.

Rodová kniha o zdravotním stavu — příprava k válce.

Všechna data o zdraví a o čistotě rasy jsou v Německu shrnuta v dokumentu nazvaném „Knihou o zdravotním stavu“ (Gesundheitsstammbuch), která na příkaz Úřadu pro zdraví lidu nacionálně socialistické strany je rozšiřována v milionovém nákladu. Všechny poradny a zdravotní úřady obdržely již exempláře této knihy s příslušnými dotazníky. Pro každého příslušníka nacionálně socialistické strany a členy jeho rodiny platí přísný předpis, aby jeho zdravotní stav byl zapsán v podobné knize. Podobně i každý, kdo si podává žádost u nějakého podpůrného ústavu nebo u Zdravotního ústavu, musí předložit podobnou rodovou knihu o zdravotním stavu. Údaje v této knize jsou rozhodné pro to, bude-li prohlášen za „dědičně zdravého“, či nikoli.

V dotaznících jsou tři rubriky pro jednotlivé úseky života. Podle jejich předpisů záleží na tom, zjistiti a zapsati, jak fungují u každého člověka systémy všech nejdůležitějších orgánů. V dalším oddíle se přinášejí zápisy o stavu rodiny. Podle předpisu je zdatnost každého jednotlivce měřitelná podle početnosti jeho rodiny a konečným cílem je dosažení dědičně zdravé rodiny s mnoha dětmi. Není pochybnosti o tom, že za podobnou „dědičně zdravou rodinu“ bude uznána pouze ta, v níž je největší počet straníků nacionálně socialistických, a že této prakse bude používáno v co nejširší míře proti odpůrcům režimu. O vyšetřování jednotlivých občanů se předpisuje, že jeho cílem má být rozlišiti „dědičně plnocenného člověka“ od méněcenného, aby možné škody se včas poznaly. Účelem je co nejvíce vystupňovati „zdravotní výkonnost“ celého národa. Co se míní touto vystupňovanou „zdravotní výkonností“ národa, jenž se celý organizuje pro válku? Na to je snadná odpověď a je zřejmo, že tyto rodové knihy o zdravotním stavu nejsou nic jiného než materiálem pro všeobecný odvod, podle něhož má v největší rychlosti být roztríděn lidský materiál na schopný a neschopný vedení války.

Praktické důsledky tohoto rozhodování o „dědičném zdraví“ se již objevily v nařízení z prosince 1934, týkajícího se říšského pojišťovacího ústavu zaměstnaneckého, podle něhož se příplatky na ženy a děti vyplácejí pouze tehdy, má-li matka více než dvě žijící děti a byla-li její rodina uznána za příslušníky dědičně zdravé a sociálně plnocenné rodiny.

Podobne i pri koloniaci pripouštajú se nezamestnaní za kolonisty pouze tehdy, jsou-li „čestní, nemajetní, národně a politicky spolehliví, rasově plnohodnotní, zdraví a dědičně zdraví“.

Říšská kartoteka dědičně nemocných.

Rozsáhlé zkoumání zdravotního stavu obyvatelstva se doplňuje „Říšskou kartotekou dědičně nemocných“, o níž se dovídáme z „Informační služby pracovní fronty“ ze dne 27. listopadu 1934:

„Říšský zdravotní ústav dokončil přípravy pro jednotný soupis všech osob dědičně nemocných. Podle nařízení říšského ministerstva vnitra se zařizují listky se soupisem všech dědičně chorých osob, umístěných ve zdravotních ústavech. Účelem je zřízení ústřední kartoteky osob dědičně chorých, aby tyto mohly být separovány a aby byly vyloučeny dědičně nemocné rody. Aby to bylo umožněno, je třeba, aby úřad měl vědomost o každém dědičně chorém jednotlivci. Údaje Říšské kartoteky budou kromě toho pramenem pro dědičně biologické zákonodárství. Zdravotní listek z této kartoteky obsahuje čtyřicet čísel psychiatrického diagnostického schématu a kromě toho přesné personalie dědičně chorého jakož i soupis jeho krvně příbuzných. K tomuto listku bude přidružen ještě druhý, určený pro zvláštní potřeby pátrání kriminálně-biologického se soupisem osob zločinných a asociálních.“

Šetří se a — vyhazuje.

Jedním z hlavních argumentů odůvodňujících brutální sterilizační praxi, je tvrzení, že stát dosud vyhazoval obrovské částky za osoby méněcenné, které by se daly daleko lépe využít ve prospěch „dědičně zdravých“ a zejména ve prospěch rodin s mnoha dětmi. Při tom se tvrdí, že hmotná výše výdajů tu není tak rozhodnou jako důvody morální, že totiž vyvolává oprávněné protesty lidí zdravých a pracujících fakt, že osoby duševně choré jsou chovány v ústavech za takových životních podmínek, které jsou pracujícím lidem nedosažitelné. Tato argumentace má získati sympatie všech průměrných občanů, má usnadnit odstraňování sociálních opatření, aby na druhé straně bylo státu usnadněno zbrojení. Všem ošetřováním, nemocnicím, sirotčincům a ústavům sociální péče byly subvence sníženy na minimum. Tak jedná tatáž vláda, která podle nejnovějších údajů má k dispozici pro svou ilegální propagandu v cizině neméně než 2820 milionů Kč.

Relativní cena sterilisace.

Ze všech těchto údajů je patrné, že účel sterilisace v Německu je jiný, než se předstírá. Toto opatření je částí německého úsilí, aby Německu byla zajištěna co nejspolehlivější vojenská a politická moc. Podobná sociální opatření, jako je sterilizační, není možno hodnotiti samo o sobě. Je třeba všimati si ho v souvislosti se vším ostatním, co se v tomto státě děje. Jestliže někdo je veden nejmodernější snahou humanitní, aby zajistil člověku zdraví, — nemůže současně chystat strašlivou válku, jak to činí Německo. Ani sebe krásnější „dědičně zdraví“ nepomůže německým vojákům proti strašné smrti na válečném poli. Davový hrob pro „dědičně zdravé“ vypadá navlas tak, jako válečný hrob pro dědičně nemocné a dekadenty.

Nemůžeme odmítati sterilisaci jako hygienické opatření samo o sobě, musíme se proti ní stavěti pouze tehdy, je-li opatřením státu, jenž nebezpečným způsobem zbrojí hmotně i morálně. Ve společnosti, jejímž cílem bude dosáhnouti co nejvyššího blaha všech, vynoří se jistě jednou i otázka sterilisace. Všechno, co se na tomto poli však praktikuje až do té doby, je pouhým diletantismem a záplatováním. V dnešním Německu je to dokonce i zámlinkou, jak se vyhnouti sociálně nezbytným opatřením a jak ohrožovati odporce dnešního režimu zbraní zvláště nebezpečnou a důsažnou.

Vliv okolí.

I nacionálně socialističtí profesori přiznávají, že četné z oměch nemocí, spadajících pod zákony sterilizační, vznikají pod významným vlivem okolí. Nacionální socialisté však nevyvodí z tohoto poznání důsledek, že příznivého vývoje jednotlivce je třeba dosáhnouti především změnou jeho špatného okolí.

Po této stránce jsou zejména zajímavé výsledky badání sovětského učence profesora S. G. Lewita ve speciálním lékařsko-biologickém ústavě. V tomto ústavě se obzvláště používá tak zvané „metody s dvojčaty“, aby bylo možno vyšetřovati s co největší pravděpodobností, které vlastnosti a dispozice dítěte se objevují jako důsledek dědičnosti a které vlivem okolí. Tato metoda pracuje s dvojčaty, která se vyvinula z jednoho vejce a v důsledku toho jsou biologicky totožná. Moskevský lékařsko-biologický ústav rozvinul badání o rozsahu dědičnosti a o vlivu prostředí na velice širokém základě a má k dispozici velké množství dvojčat nejranějšího věku. Zjišťuje se, jak velký vliv má dědičnost a prostředí na vznik nemocí. Pomocí této tak zv. genetiky se studuje i vývoj lidských schopností k účelům pedagogickým. Při tom bylo zjištěno, že vliv okolí na vznik nemocí je daleko silnější, než se dosud všeobecně předpokládalo. Dokonce i použitím rozmanitých pedagogických metod bylo zjištěno, jak veliké rozdíly vznikají ve vývoji podobných dětí původně totožných. Jen z podobných studií, konaných bez jakýchkoliv předpokladů, je možno dospěti k vědeckým poznatkům, na jejichž základě by bylo možno jednou konati sterilisace.

Nevysvětlený problém dědičnosti.

Ostatně nejsou ani v Německu jednotni v názorech na to, jak silně působí složka dědičnosti. Všimněme si osob dědičně slabomyslných, u nichž by musila býti co nejnáze zjištělnou nutnost sterilisace. Polovina všech osob v Německu navržených ke sterilisaci jsou osoby dědičně slabomyslné. Je to 200.000 případů ze 499.000. Nezkoumáme-li tyto příklady jen s hlediska lékařského, nýbrž i podle jejich sociálního postavení a podle původu pacientů, zjistíme, že většina příslušníků škol pro duševně méněcenné pochází z nejhudších vrstev. Z toho můžeme souditi, že tělesné zbládnutí, přílišný přebytek dětí a bytová nouze působí zhoubně i na duševní vývoj dítěte. I německý časopis „Gesundheitsverwaltung und Gesundheitsfürsorge (ročník IV., sešit 14) nemůže popřít, že u žáků pomocných škol pro duševně méněcenné je nápadný všeobecný stav zdravotní, špatný vzrůst a sklon k tuberkulóze. Podle zjištění školního lékaře v severní části Berlína pochází 58% těchto chovanců z rodin, majících více než 3 děti, zatím co bylo zjištěno, že 80% všech návštěvníků gymnasií pochází z rodin s jedním nebo dvěma dětmi. Ve škole v Saarbrückenu bylo zjištěno, že výkonnost žáků klesá, čím početnější na děti je rodina, z níž pocházejí. Nezbude nám, než konstatovati, že všechny tyto složky byly dosud prostudovány příliš nedostatečně.

Následky sterilisace.

Další vážná námitka proti sterilisaci, jak se provádí z donucení v dnešním Německu, je povahy lékařské. Tato operace naprosto není tak nepatrná, jak o ní tvrdí ti, kdož jsou autory německého sterilizačního zákona. Máme po ruce zjištění ředitele nemocnice dr. Starka, publikované v „Münchener medizinische Wochenschrift“, v němž jsou shrnuty zkušenosti několika set sterilizačních operací, provedených na ženách:

„Měli jsme případy, kde ženy po operaci sebou zmítaly, vyškakovaly z lože, byly přepadány těžkými záchvaty zuřivosti, strhávaly si obvazy, pomazávaly své rány nečistotou, plakaly a

křičely. Jako následky operace se objevily těžké břišní kýly a velice těžké srůsty vnitřních orgánů.“

Také prof. Stöckel z Berlína udává, že nejsou vzácné případy, kdy se po sterilisaci dostavila smrt. Profesor Gauss, šéf würzburgské universitní kliniky, podává tuto zprávu:

„Chirurgické oddělení naší kliniky nabylo rázu psychiatrického ústavu s blbě bloudícími lidmi po zamřížovaných místnostech s neklidnými zuřivci a se řvoucími pacienty, které nutno uměle živiti. Nemocní opouštějí lože, strhují si obvazy, dotýkají se rány a pomazávají ji exkrementy. Jedna pacientka byla napadena záchvatem zuřivosti, dvě odpírají jakékoliv přijímání potravy a jiná zemřela pátý den bez jakéhokoliv viditelného důvodu.“

Snahy o zavedení nucené sterilisace nejsou omezeny jen na Německo. Podobné zákony byly vydány i v Norsku, Švédsku a Dánsku a právě se chystají v Československu, Anglii, Japonsku i jiných zemích. Zdá se nám, že je to vhodnou chvílí s obzvláštní pečlivostí přezkoumati zkušenosti i zásadní úvahy, které jsme tu přinesli.

dopisy

Filosof a demokracie.

V Praze dne 13. září 1935.

Vážený pane redaktore,

pan prof. Arne Novák podrobil v „Lidových Novinách“ ze dne 1. září dosti obšírné kritice heslo „T. G. Masaryk“, které napsali tři autoři (prof. Jos. Borovička, dr. Jos. Navrátil a já do Ottova naučného slovníku. Pochválil práci Borovičkovu — která toho plně zasluhuje — nepochválil moji a Navrátilovu. Celkem mu vadilo, že jsme zároveň Masarykovými vyznavači a hlasateli, že jsme ve sporných otázkách vesměs na jeho straně a že jsme prý proto zavrhlí apriori kritiku Masarykových názorů a zkoumání jejich původnosti. Myslím, že s tím apriori jest to omyl, který pozornému čtenáři snadno vysvitne. Leč já Vám nepíši pro kritiku samu, nýbrž pro jistý dodatek, který ji překračuje a který, ač se týče mé osoby, má poněkud obecnější význam. Kritiku prof. Nováka snadno snesu; redakce slovníku ví, že jsem ji předvídal. Byl jsem omezen místem, musil jsem svůj článek značně zkrátit a snažil jsem se tedy podati obraz myslitelské osobnosti Masarykovy instruktivně a srozumitelně. Je-li mezera v rozvržení článků, není to vina autorů. Podotýkám, že prof. Arne Novák sám je autoritou Ottova naučného slovníku a je všech důležitých věcech tázán o radu.

Onen dodatek zní takto: „Obecně pak vadí, pro Kozáka tak příznačné, směšování filosofie a politiky, při čemž hesla politického zápasu zaznívají u něho jako termíny filosofických směrů; tím se J. B. Kozák stává u nás v poslední době typickým zosobnitelem osudné trahison des clercs.“

Poslal jsem prof. A. Novákovi zdvořilý dopis, v němž jsem jej žádal o vysvětlení. Jelikož jsem psal o filosofovi, jenž byl vždy politikem — stálo tam — bylo by něco z toho vysvětlitelné z povahy Masarykovy osobnosti samé. Jestliže jsem však nechtěl opustit cestu objektivního výkladu a zapletl do toho něco nefilosofického, rád bych se poučil, čeho se mám příště varovati. Zároveň jsem poslal prof. Novákovi otisk svého příspěvku s prosbou, aby mi tam zatrhl inkrimované věty (v nichž hesla politického zápasu zaznívají jako termíny filosofických směrů), abych měl o čem přemýšlet. Dopis končil takto:

„Vaše poznámka jde však dále. Pravíte, že se v poslední době stávám typickým představitelem zrady vzdělanců. To by se tedy nevztahovalo již jen na článek o Masarykovi. Jelikož si nejsem žádné zrady vědom a nikdy nechci opustiti

duchovní poslání svého vzdělání (ani v politice, kterou dělám nezištně a z touhy pomoci trpícím lidem), prosím Vás o laskavé vysvětlení. Právě rozpor mezi Vašimi slovy a tím, co mi praví mé svědomí, jistě nikoliv tupé, mne zaráží. Vezmu-li slovo trahison des clercs ve smyslu Bendově, mohlo by to znamenati, že jsem svatokupecky zaměnil filosofii a katedru za vášně politické. Podle mých intencí jde však i tam, kde musím bojovati, jen o pokus realizovati to, k čemu mne má filosofie zavazuje. In margine bych poznamenal, že konám své akademické povinnosti dále a vědecky pracuji, třeba pomaleji, bez přerušení.“

Odpověď prof. Nováka mne dosud nedošla. Až odpoví, požádám jej, abych směl obsah sdělit. Myslím si však, že jej má prosba, aby zaškrtnal závadná místa, může přivést do rozpaků. Při velmi kritickém čtení tam totiž nenalzáme nic jiného než slova, že Masaryk je myslitel demokratický. I táži se Vás, pane redaktore, ode kdy je pojem demokracie pouze heslem denního zápasu a zrazováním filosofie. Pro mne je demokracie něčím, co zajiště stojí proti fašismu i proti násilnostem komunistické diktatury, ale je výrazem dokonale filosofického, humanitního postoje a úcty ke skutečné i potenciální lidské osobnosti. Jest mi něčím dynamickým, čím právě kritujeme dané poměry a režimy, last not least také vlastní, československé. Jsem dalek toho, abych podezřívá prof. Nováka, že jest mu slovo demokracie nepřijemné. Myslím si jej přeče na naši, demokratické straně. Ale co tedy měl na mysli? Kromě formulací Masarykových v mém článku opravdu není nic, co by se mohlo po způsobu prof. Nováka vykládati.

Prof. A. Novák ve mně objevil nového zrádce vzdělanosti. Dokonce zrádce typického. Tato věc jest mi hlavním důvodem, proč se na Vás a na veřejnost obracím. Nepokládám ji za věc pouze osobní — jsem si morálně jist. Zajímá mne to a bude snad i jiné zajímati s hlediska filosofického.

Stále zřetelněji se ukazuje, že kniha J. Bendy „Zrada vzdělanců“, která u nás mnohem více zapůsobila nežli ve Francii, je kniha nedokonalá. S její základní tendencí, že vzdělanec, pokračovatel bývalých kleriků, má býti šťasten ve své duchovní sféře, že ji nemá zrazovati, že nemá své direktivy bráti z úst demagogů a toužiti po moci založené na vystupňovaných vášních nacionálních nebo třídních, s touto tendencí souhlasíme. Řekl bych, že jsme povinni pracovati proti tomu již od dob Husových. Jeho traktát o svatokupectví je dodnes aktuální. Jen do něho dosadíte jiné proměnné: místo odpustků a prodáváných církevních prebend dáte naftu, železniční pražce, zbytkové statky atd. Ale způsob, jak Benda svou thési provedl, je povrchní a mnohoznačný. Dnes si házejí lidé slovo „zrada vzdělanců“ vzájemně na hlavu, kdykoliv se jeden druhému nelíbí. Hned proto, že někdo vzdělaný dělá politiku, hned proto, že zůstává za katedrou nebo psacím stolem a není ho vidět, kde se s hlučím dělá „nový svět“.

Emil Utitz vydal letos pozoruhodnou knihu „Die Sendung der Philosophie in unserer Zeit“, která obsahuje mnohem více než kniha Bendova. Utitz tu ukazuje, jak velicí myslitelé vždy usilovali o to, aby svoji filosofii v životě prosadili. Na sobě samých i ve společnosti. Většina presokratiků byli vynikající političtí občané svých měst, dělali zákony, bojovali, ba vládli. Sokrates na sobě ukazoval, co je život, věnovaný poznání; domněle nehmotný Platon Bendův dělal v Syrakusách politiku. A tak to jde dále až po Masaryka. Velicí myslitelé se zaryvali do své doby velmi citelně. Otázka, zdali dělali politiku tak zvanou aktivní, jest jen otázkou příležitosti, osobních vlastností a techniky, již usilovali o vliv na veřejné mínění a ducha doby. Ať se nikdo nemýlí: opravdová filosofie (ne nějaké profesorské leklé ryby, jaké dnes tančí v Třetí říši podle píšťalky Goebbelsovy, byla vždy, tak neb onak, literárně nebo třeba i organisačně, velmi výbojná. A náš Masaryk byl dobrým politikem a

státníkem proto, že byl dobrým myslitelem. Jaké známky mu dávali jeho páni kolegové, nebylo rozhodující.

Nemám práva, abych se pokládal za něco více než za člověka, který podle nejlepšího svědomí dělá to, k čemu jej dobré příklady zavazují. Dělá to v době, o níž vím, že buď nalezneme a do lidí zazdíme nové (vlastně staronové) zásady o tom, co platí pro všechny národy, nebo spadneme do moře bídy a krve i se svými katedrami. A na druhé straně: kdybychom dělali jen úzkostlivé, důstojné žreče vědy, podporovali bychom tím mlčky reakci. Zástupci starých řádů si ničeho více nepřejí, než abychom v ústraní něco krákali, co jim nevádí. Dnešní svět je plný lidí, kteří ze samé snahy, aby nepřišli o své vnitřní nebo úřední důstojenství, vydali svůj národ na pospas hrubé moci. A tu pravím, že my Čechoslováci nemáme žádnou chuť následovat jejich příkladu. Raději sneseme nelibost prof. Arne Nováka. Nám se nestane, abychom někde v emigraci holdovali vznešené duchovnosti. Dnes je věcí filosofickou, aby přiznal barvu a pomáhal v boji proti bídě, hospodářské neodpovědnosti, sociálnímu chaosu, proti šovinismu, amorálnímu naturalismu a hrubosti diktatur. Dělá-li to formou aktivní politiky nebo literárně, je otázka technická a o hodnotě jeho práce nelze podle takových zevních znaků bezpečně rozhodnouti. Až nás nebude zapotřebí, vrátíme se rádi do pohodlí studoven, neboť dnešní práce vyčerpává.

Soudím, pane redaktore, že kritika prof. Arne Nováka nevyplývá z motivů tak hluboce filosofických, jak se snad někomu zdálo. Jestliže však shledáte, že nutno korigovati zásady, jimiž se řídím, prosím Vás, abyste tak učinil.

S přátelským pozdravem Váš

prof. J. B. Kozák, poslanec N. S.

feuilleton

Zdeněk Němeček:

Dialog habešský

O s o b y: Sokrates, Adimantes, bratr Platonův, Thrasy-mach, sofista.

M í s t o d ě j e: Malá observatoř v Elysejských polích, se zvláštním výhledem na polokouli Starého světa.

D o b a p ř í t o m n á.

S o f i s t a: Tolik jste si slíbovali od těch svých pátků, Adimante, ale zdá se mi, že ochabujete. Proč?

A d i m a n t e s: Sešlo se příliš mnoho filosofů, dobré hlavy všech věků — a přece rozhovory vážnou. Není co bývalo v Řecku, po Pompách nebo Bendidejích. Tehdy jsme debatovali klidně, stačil skromný stín nějaké olivy nebo kout nádvoří venkovského domu.

S o f i s t a: Pronikl sem luxus. Zdá se mi, že se dnes filosofové neobejdou bez otáčecích křesel, jakých na zemi používají lazebníci. V těch je jim dobře; trávníkem se nespokojí.

A d i m a n t e s: Neviděl jsem takových židlí, Thrasy-machu!

S o f i s t a: Hm, nepochopil jste obraznost mé myšlenky.

A d i m a n t e s: Jsem pouze žákem Sokratovým a je mi věru těžko rozeznávat motýly, dokud jsou v kuklách.

S o f i s t a: Člověk v otáčecím křesle může rychle měniti posici své hlavy. Jednou je jeho tvář osvětlena sluncem, jindy jen napolo, pak stačí malý odraz, aby se zahalila v stín. Je těžko ověřiti si výraz jeho očí a úst. A to je přece pro posluchače důležité!

A d i m a n t e s: Ach, mluvené slovo může tedy záviseti na poloze tváře!? Nevycházím z údivu. V Řecku jsem toho nepozoroval. Ani sofisté nepracovali těmito metodami. Nebo snad ano?

S o f i s t a: Hleďme, jaká riposta! Ostatně způsob otáčecích křesel je dole na zemi právě ve velké oblibě. Přítomné děje na zemi se pěkně obražejí na myšlení našich mudrců v Elysiu. Je dobře, že nám bohové povolili tuto observatoř.

A d i m a n t e s: Soudím, že právě naopak lidé dole se stále ohánějí myšlenkami těch, kteří jsou zde. Tak pravil ten, tak pravil onen... A podkládají jimi to, co se jim hodí. (Radostně.) Ach, Sokrates přichází! Budiž mu čest!

S o f i s t a (pro sebe): Je sešlý a jeho pleš má nezdravou barvu. Následky nemírného pití bolehlavu.

S o k r a t e s: Buďte zdrávi, přátelé! Není nás mnoho, škoda těch pátků! Jak tu bývalo veselo před nějakými třiceti lety, kolik plodných debat! Od doby onoho velkého vraždění na zemi nastala taková nechuf k čisté myšlence, že se bojím o její budoucnost.

S o f i s t a: Snad zavedení otáčivých židlí, Sokrate, bylo také příčinou. To zvláštní pohodlíčko...

S o k r a t e s: Ach, rozumím vám. Jak krásný vynález, vidíte?

S o f i s t a: Adimantes je jiného mínění.

S o k r a t e s (hladí Adimantesovi ruku): Bratr Platonův myslí správně, jenom výraz se mu někdy vzepře, vidí chlapče? Mluví-li filosof v každé poloze jinak, je eskamotérem. Dřív bylo lze poznati tyto kejkle cenou značných úsilí. Dnes se podařilo v Elysejských polích zavésti otáčecí křesla. Tím je usnadněn úkol rozeznávati koukol od pšenice. Tedy krásný vynález!

A d i m a n t e s (nařídív teleskop observatoře): Vše je připraveno, Sokrate! Minule jste slíbil, že nám povíte, jak hleděti na velkou otázku, který právě hýbe Starým světem.

S o f i s t a: Ach, ten spor Italů s Králem králů! Zajímavé...

S o k r a t e s (přistupuje k teleskopu a hledí dolů): Postupuje to rychle! Zdaž si vzpomenete, přátelé, na jednu z našich rozmluv po pírejských slavnostech — byl tam tehdy Glaukon, Polemarch a jeho otec... Řekli jsme si, co je spravedlivé a co nikoli; jak vzniká obec a národ, jak stát; co je mu škodlivé — a jak má být vychovávána mládež. Užili jsme podobenství, jak vybraní mladí lidé mají projít přísnou zkouškou těla a ducha: Jako mladí koně určení k boji, mají býti předem vystaveni hluku, vřavě i ranám, aby jejich nervy se později nezhroutily; mají se učiti osobní statečnosti i disciplině celku. A zjednali jsme si jasno, v jaké rovnováze bude duch jejich vůdce. Je tomu tak, Adimante?

A d i m a n t e s: Ano, mistře.

S o k r a t e s (hledí v teleskop): V Italii došli k závěru, neklame-li mě zrak, že jejich ctnosti právě dostihly těchto námi vyznačených bodů.

S o f i s t a (významně mrknutí na Adimanta; potom opatrně): Tehdy jste mi pravil, Sokrate, že ani jeden dobrý správce státu nehledí na svůj osobní prospěch, nýbrž jedině na prospěch svých poddaných, zvláště pak těch nejslabších, nikoli nejsilnějších. V zemi italské, kde je mnoho lidí a málo půdy, není co rozdávat. Prospěch nejslabších znamená prostě větší kus chleba, jenž pochází z většího kusu půdy. Je spravedlivé, jestliže správce jim tuto půdu opatří.

S o k r a t e s: Na to přisvědčím.

S o f i s t a: Pak jste definoval pojem spravedlnosti. Vzpomínám si, že v ohni dialogu jste pronesl tuto větu: Zdaž nejsou na světě státy, které puženy krutou nespravedlivostí, mohou dojiti až k tomu, že znásilní svobodu jiných států a dokonce několik jich udržují v otroctví?

S o k r a t e s: Myslím, že jsem to řekl právě tak. Vaše paměť je hodna podivu.

S o f i s t a: Minulý pátek jsem pocítil zvláštní nejistotu vašeho názoru. Přiznám se — byl jsem překvapen. Co soudíte dnes o nebezpečné při těch dvou národů?

A d i m a n t e s: Kdysi jsme určili pojem národa-státu, Sokrate. Je po rozumu vaší definice Thrasymachova otázka položena správně?

S o k r a t e s: Snad bys ji předeslal jinou?

A d i m a n t e s: Ano. Jsou Habešané národem, to jest organizovanou skupinou jedinců na sobě závislých, žijících stejnou vůlí v jasných souvislostech?

S o k r a t e s: Dobře. (Odchází od teleskopu a zkrřiživ nohy usedá na zemi.) Zopakujme si v několika větách dějiny té zajímavé země. Makéda, královna ze Sáby, jež žila několik set let před naším pozemským životem v Řecku zatoužila kdysi po rozmluvě s duchaplným králem israelským Šalomounem. Navštívila ho. Poněvadž však s krásnou ženou nehovoříme pouze o filosofii, narodil se jí v řádném čase po tomto setkání syn. Dali mu jméno Menelech, Menelik. Pozorovali jsme odsud, že takto vzniklá dynastie s malou přestávkou ve středověku dosud trvá, a to v Habeši. Panovníci z toho rodu si proto říkají „Králové králů“. Dynastie tedy viděla pád faraonů, pád Alexandra Macedonského, soumrak našeho helenismu i Říma. Přišlo křesťanství, i přijala je v té první formě. Přišel Islam a mečem se pokoušel o zemi, která mu odporovala. Arabsko-turecká vojska byla vyhnána zemí šalomounské dynastie. Pomáhali jí při tom Portugalci. Ti se poté začali v zemi usazovati, ale ze žárlivosti i oni byli vyhnáni.

A d i m a n t e s: Kým?

S o k r a t e s: Zemí.

S o f i s t a: Nerozumím.

S o k r a t e s: Jen trpělivost! Králové králů seděli ve své sídelní vsi, a stát by spravován feudálními pány „rasy“, jichž bývala sta. Slovo „stát“ říkám s nechutí a jsem si vědom jeho dutého zvuku. Nepřítele vždy vyháněly hory, vedra a bojovníci. Teprve před osmdesáti lety jsem pozoroval, že Král králů Theodoros se pokouší vytvořit pravý stát. Určil mu hranice, ale nesjednotil ho. Ani jeho synu Janovi se to nepodařilo. Když byl zabit v boji s derviši, nastoupil na trůn Menelik, v pořadí od Šalomouna toho jména druhý. Byl to muž nadaný a silný, který krutým násilím a v potocích krve dokázal svým poddaným vůli vládnouti. Tehdy přišli do země Italové — bude tomu čtyřicet let — aby se domáhali plnění smlouvy z doby císaře Jana. Byli však zničeni přírodou, vlastní nevědomostí a místními bojovníky. Po jejich odchodu dovolil císař přístup cizím vyslancům a svolil, aby od moře do Adis-Abeby byla položena železnice. Toto město bylo povýšeno na hlavní. Dříve bylo sídelním městem to, kde právě dlel císař. Pohlédte: Poloha je dobře volena, je středem země i provincií podřízených kmenů. Menelik druhý byl raněn mrtvicí, jeho stav však dlouho skrývali poddaným, zatím co vládla jeho žena. Jeho vnuk Žasú vedl nezřízený život a přiklonil se k islamu. Byl za to vyhoštěn z koptské církve. Později vládla Menelikova dcera Zeodetu společně s Taffarim, jeho bratrancem. A ten je nyní Králem králů.

S o f i s t a: To je krásná historie. Nevidím, proč pochybujete o tom, jsou-li obyvatelé Habeše skutečně národem!

S o k r a t e s: Je tam mnoho kmenů, které často vzájemně o sobě nevědí. Z nich třeba Danakilové žijí tak jako v době kamenné. Téměř nezávislá knížata vládnu v horách nad poddanými, kteří jsou vlastně jejich majetkem. Také bojují mezi sebou.

A d i m a n t e s: I teď?

S o k r a t e s: Nikoli. Právě se spojili, poněvadž přichází velké vnější nebezpečí.

A d i m a n t e s: A evropské národy?

S o k r a t e s: Právě se rozkmořily, poněvadž co bylo dovoleno jednomu, není prý dovoleno druhému. Z nich třeba Angličané cítí, že v Rudém moři, to jest na hlavní cestě jejich světového panství, nesmí vzniknouti moc, která by tuto cestu mohla ohroziti.

S o f i s t a (usmívá se škodolibě): Těžký úsudek o tom, co je spravedlivé!?

S o k r a t e s: Snad dojdeme závěru. Nuže, jedna země je přeplněna lidmi, kteří brzo budou hladovět, nepůjde-li jich část ven. Druhá je málo osídlena a skrývá v sobě nesmírná bohatství.

S o f i s t a: Komu patří ta bohatství?

S o k r a t e s: Jednomu člověku. Králi králů. Poněvadž jeho poddaní neumějí onoho bohatství využiti, snad ani o něm nevědí, prodává je císař tomu, kdo více nabídne. Kdo by mu z vlastních lidí odporoval, bude zničen.

A d i m a n t e s: Je to mravné?

S o k r a t e s: Není.

S o f i s t a: Již před dávnými lety jste dovedil, že napadnouti druhý stát je zlo. Je pochod Italů do Habeše mravný?

S o k r a t e s: Není.

S o f i s t a: Hleďme! Jsme ve slepé uličce, Sokrate! Na čí straně je tedy právo? Jako vždy — na straně silnějšího?

A d i m a n t e s: Kdo je tu silnější, mistře?

S o k r a t e s: Bojují tu dva nepřátelé: Strach z hladu proti strachu z cizince a jeho novot. Oba si zatím nasadili masku hrdinství. Bojovníci obou stran jsou nassáti vlasteneckou hrdostí, která jim nedovoluje podati si ruce a klidně promluvit. Avšak... (starostlivě, s kolmými vráskami na jasném jindy čele)... v pravém smyslu nebudou bojovat lidé.

A d i m a n t e s: A kdo tedy?

S o k r a t e s: Démonové přišerných mechanických zbraní proti démonům žhavých rovin a strašných hor.

A d i m a n t e s: Co budou živí lidé dělat?

S o k r a t e s: Umírat.

S o f i s t a: Hm, abychom odbočili, neběží tu snad o bavlno, zlato, naftu, kůže, vodu z jezera Tsana, o všechno to, co tu minulý pátek vyjmenovali političti mudrcové? Není tato blížící se válka výsledkem práce těch filosofů tam dole, kteří také sedí na otáčecích židlích?

S o k r a t e s: Víím, kam směřujete, Thrasymachu! Ne, není tomu tak. Ti národové dole jsou pouhými loutkami v rukou bohů, jichž my jsme tady hosty. Italy řídí zdánlivě pud sebezáchovy, chuť hladových a žravost sytých, touha po moci a lesku. To vše je pomíjivé. My staří pozorovatelé víme, že lidstvo jde k neznámému cíli, který mu bohové určili. Dosud to je a dlouho bude — cesta krvavá. Bohové dovedou zastříti oči lidí různobarevnými závoji, aby nebylo viděti vpřed.

S o f i s t a (úporně vede svou): Jak tedy položit otázku o spravedlnosti?

S o k r a t e s: O podivné spravedlnosti bohů.

S o f i s t a: Hm! Tedy stále — víme, že nic nevíme.

S o k r a t e s: Ano.

F. BAUM, Praha XII, Španělská 10, telefon 315-72,
vyučuje němčině, franštině, moderní a světové literatuře. Připravuje ke všem zkouškám. Zvláštní konverzační kroužky pro pokročilé o 4-6 účastníků (5 Kč za 1 hodinu)

DOM **DOPISNÍ PAPÍR**
DENNÍ POTŘEBY

100 listů normalisované velikosti 210×297 mm • 100 obálek 105×215 mm s vložkou z hedvábného papíru • Zvláště levný, přesto však jemný a reprezentační dopisní papír • Ve velmi vkusné krabici za Kč 38.—

KAREL KELLNER, PRAHA • VÁCLAVSKÉ N. 61 • DLOUHÁ TR. 17